

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YENİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

**ANTAKYA KAZASI'NDA AİLE VE SOSYAL
HAYAT (1740-1830)**

Ece DOKUZOĞLU
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Prof. Dr. Bayram ÜREKLİ

Konya 2023

ÖNSÖZ

Çalışmanın konusu 1740-1830 yılları arasında Antakya Kazası'nda aile ve sosyal hayatı araştırmaktır. Aile, toplumun sosyal, ekonomik, kültürel, dini yapısının gelişmesinde etkili rol oynamaktadır. Şehirdeki bireyler aile ilişkilerinde, sosyal hayatı temsil etmekte, sosyal hayat ise şehrin yapısının oluşmasını sağlamaktadır.

Çalışma için birinci el kaynak olarak şer'iyye sicillerinden istifade edilmiştir. Bu kaynakların dışında ikinci el kaynak olarak araştırmaya fayda sağlayacak, birçok araştırmacının çalışmasından faydalanılmıştır.

Araştırma dört bölümde incelenmiştir. Birinci bölümde Antakya'nın coğrafi özellikleri, ulaşım imkânı ve tahmini nüfusu ile bu nüfusun mahallelere dağılımı hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır. İkinci bölümde Osmanlı hukuk anlayışı, kadıların şehir yönetimindeki rolü, kadı ve naipin görevleri ve genel olarak mahkemenin şikâyet mekanizmasıyla ilgili bilgiler verilmiştir. Üçüncü bölümde Antakya'da ailenin oluşumuna dair, nişan, nikâh, mehir, çok eşlilik durumu, vasi tayini, nafaka ile ilgili örnekler, ailenin dağılım süreci olan boşanma örnekleri, ailenin yaşam alanı, kullanılan eşyalar, Müslümanlar ve gayrimüslimlerin ilişkileri, ihtida olayları ve mahkemelerdeki kadınlara dair örnekler verilerek şehrin aile yapısı çözümlenmeye çalışılmıştır. Dördüncü bölümde ise ideal bireye yakın olan ve uzak olan bireylerin sosyal yaşamdaki örnekleri verilerek değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Tez için, konunun seçilmesi, araştırmanın muhteviyatı, kaynak önerileri gibi birçok yönden katkı sağlayan ve tez hazırlama sürecinde yardımlarını esirgemeyen danışman hocam sayın Prof. Dr. Bayram Ürekli'ye çok teşekkür ederim. Ayrıca tüm bu süreçte desteklerini esirgemeyen aileme çok teşekkür ederim.

Ece DOKUZOĞLU

KONYA 2023

ÖZET

Toplumun en küçük birimi olan aile, sosyal hayattaki varlığıyla, şehrin yapısının şekillenmesinde önemli rol oynamaktadır. Bu çalışmada 1740-1830 yılları arasında aile ve sosyal hayat araştırılarak Antakya şehrini tanımayı amaçlamaktadır. Bölgesel bir çalışma olmasından dolayı araştırmanın başlıca kaynağını şer'iyeye sicilleri oluşturmaktadır. Ayrıca konu ile ilgili yapılan diğer araştırmalardan da kaynak olarak yararlanılmıştır. Toplumu temsil eden bireylerin başvurduğu mahkemelerde, ailenin genel yapısı ve toplumdaki yerine dair konunun aydınlatılmasına yardımcı olacak kayıtlarına rastlanmaktadır. Bu kayıtlardan örnekler verilerek Antakya Kazası o dönemin şartlarında aile içi ve dışı bireylerin ilişkileri değerlendirilmeye çalışılmıştır. Antakya aile ve sosyal yaşamı konusunu aydınlatılması için şehrin coğrafyası ve ulaşım imkânları araştırılmıştır. Şehirdeki tahmini nüfus hesaplamaları ve tahmini nüfusun mahallelere dağılımı ile şehir, genel bir çerçevede verilmeye çalışılmıştır. Ailenin oluşum süreci olan, nişan, evlenme, mehir; ailenin dağılma süreci olan boşanma türleri; çok eşlilik durumu, ailenin yaşam alanı, kullanılan eşyalara dair örnekler verilerek açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca Müslümanlar ile gayrimüslimler arası ilişkiler ve toplumdaki suç ve suçlulara dair örneklerin mahkeme kayıtlarında rastlanılan belgeleriyle Antakya Kazası'nın aile ve sosyal hayatı belli bir ölçüde açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Antakya, Aile, Toplum, Birey, Osmanlı.

ABSTRACT

The family, the smallest unit of society, plays an important role in shaping the structure of the city with its presence in social life. In this study, it aims to get to know the city of Antakya by investigating family and social life between the years 1740-1830. Since it is a regional study, the main source of the research is the court records. In addition, other researches on the subject were also used as a source. In the courts applied by individuals representing the society, there are records that will help to shed light on the general structure of the family and its place in the society. By giving examples from these records, the relations of individuals within and outside the family were tried to be evaluated in the conditions of that period in Antakya District. In order to enlighten the subject of Antakya's family and social life, the city's geography and transportation opportunities have been researched. With the estimated population calculations in the city and the distribution of the estimated population to the neighborhoods, the city has been tried to be given in a general framework. Engagement, marriage, mahr, which is the formation process of the family; types of divorce, which is the process of disintegration of the family; The situation of polygamy, the living space of the family, and the items used are tried to be explained by giving examples. In addition, the family and social life of Antakya District has been tried to be explained to a certain extent with the documents found in the court records of the relations between Muslims and non-Muslims and examples of crimes and criminals in the society.

Key Words: Antakya, Family, Society, Individual, Ottoman.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR	vi
GİRİŞ	1
1. Araştırmanın Konusu	1
2. Araştırmanın Yöntemi ve Kaynakları	1
1. BİRİNCİ BÖLÜM: MEKÂN VE ZAMANDA ANTAKYA	3
1.1. Coğrafya ve Doğal Çevre.....	3
1.1.1. Coğrafya.....	3
1.1.2. Yol Sistemi ve Ulaşım İmkânları	3
1.2. Nüfus.....	5
1.2. 1. Nüfusun Mahallelere Dağılımı.....	8
2. İKİNCİ BÖLÜM: HUKUK VE MAHKEME	11
2.1. Osmanlılarda Hukuk Anlayışı.....	11
2.1.1. Örfi Hukuk	11
2.1.2. Şer’i Hukuk	12
2.2. Osmanlı Taşrasında Adli Teşkilat.....	12
2.2.1. Kadı ve Şehir Yönetimindeki Yeri.....	12
2.2.2. Kadıların Görevleri	13
2.2.3. Mahkeme Görevlileri	14
2.2.4. Şikâyet Mekanizması	15
2.2.5. Antakya’da Mahkeme Tutanaklarının Mahiyeti	16
3. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: TOPLUM VE MAHKEME.....	17
3.1. Osmanlı Toplumunda Aile	17
3.2. Antakya’da Aile	18
3.2.1. Ailenin Oluşum Süreci	18
3.2.1.1. Nişan	18
3.2.1.2. Nikâh Akitleri.....	20

3.2.1.3. Nikâhın Mali Boyutu (Mehir)	21
3.2.1.4. Çok Eşlilik.....	24
3.2.2. Ailenin Dağılıma Süreci.....	25
3.2.2.1. Talak (Boşanma)	25
3.2.2.2. Muhala'â	26
3.2.2.3. Vasi Tayini, Nafaka İhtiyacı ve Yetimlerin Durumu	27
3.2.3. Ailenin İskân Hürriyeti	30
3.2.3.1. Mahalle.....	30
3.2.3.2. Ev ve Evin Fiziki Yapısı	31
3.2.3.3. Ev Eşyaları	31
3.3. Antakya'da Dini Gruplar.....	32
3.3.1. Müslim-Gayrimüslim Arası İlişkiler	33
3.3.2. Gayrimüslimlerin Kadı Mahkemesine Müracaatı	34
3.3.3. İhtida Olayları	35
3.4. Sosyal Hayatta Kadın.....	35
4. DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: MAHKEME VE AHLAK.....	39
4.1. Osmanlı Toplumunda Birey	39
4.2. Hayırseverler	39
4.3. Toplumda Suçlar ve Suçlular	39
4.3.1. Hırsızlar ve Hırsızlık Olayları	39
4.3.2. Hilekârlar ve Kalpazanlar	40
4.3.3. Katiller	41
4.3.4. Eşkîyalık Yapanlar	44
4.4. Alacak- Verecek İlişkileri	45
SONUÇ	47
BİBLİYOGRAFYA	50
1. Arşiv Kaynakları	50
2. Araştırma ve İncelemeler	50
3. İnternet Kaynakları.....	57
EKLER.....	59

KISALTMALAR

A.Ş.S. : Antakya Şer'iyye Sicili

bkz: Bakınız

BOA: Başbakanlık Osmanlı Arşivi

C. : Cilt

çev. : Çeviri

E.T. : Erişim Tarihi

ed: Editör

H. : Hicri

m: metre

M.: Miladi

No: Numara

OTAM: Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi

s. : sayfa

S. : Sayı

SBFD: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi

TTK: Türk Tarih Kurumu

yay. : Yayınları

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu

Araştırma'nın konusu Antakya Kazası'nda aile ve sosyal hayat (1740-1830) olarak belirlenmiştir. Antakya'da yaşayan bireylerin aile yapıları ve sosyal hayattaki varlığıyla şehrin sosyal, ekonomik, kültürel ve dini yönden şekillenmesinde rol oynamıştır. Dolayısıyla aile ve sosyal yaşam Antakya şehrinin niteliğini ortaya koymaktadır. Bu çalışmanın amacı, 1740-1830 yılları arasında Antakya Kazası'nda aile ve sosyal hayatı araştırılarak, Antakya şehrinin bir Osmanlı şehri açısından niteliğini ortaya koymaktır.

2. Araştırmanın Yöntemi ve Kaynakları

Araştırma için mekân ve zaman sınırlaması araştırmanın yöntemini belirlemesi açısından önemlidir. Bu çalışmada 1740-1830 yılları arasında, Antakya araştırılarak yer ve zaman olarak sınırlandırılmıştır.

Bölgesel bir çalışma olmasından dolayı araştırmanın kaynağını şer'iyye sicilleri oluşturmuştur. Şer'iyye sicillerine yansıyan kayıtlarda aile ile ilgili birçok bilgi edinmek mümkündür. Ailenin oluşumu, dağılması, yaşam alanı, çok eşlilik durumu, mehir, vasi tayini, mahalle ve bunların dışında, sosyal yaşamı aydınlatacak bilgiler, suç ve suçlunun, hırsızlık durumları, eşkıyalık yapanlar, gayrimüslimler gibi kayıtlardan anlaşılmaktadır.

1740-1830 yılları arasında, Antakya Şer'iyye Sicillerinden 19 tanesi araştırılan dönem kapsamaktadır. Bunlar 3 (1743-1745), 4 (1741-1750), 5 (1752-1755), 6 (1754-1756), 7 (1761-1764), 8 (1764-1766), 9 (1774-1777), 10 (1800-1806), 11 (1804-1806), 12 (1807-1809), 13 (1810-1812), 13/1 (1812-1814), 14 (1813-1818), 15 (1814-1816), 16 (1817-1820), 17 (1820-1824), 18 (1823-1827), 19 (1819-1828), 20 (1827-1830) numaralı defterlerdir. Bu çalışmadan 3, 6, 7, 8, 9, 12, 15, 17, 18, 20 numaralı defterler hakkında yapılan tezlerden istifade edilmiştir. 5 numaralı defterden ise çeviriler yapılarak dönemin sosyal hayatına örnekler verilmeye

çalışılmıştır. Ayrıca konu ile ilgili yapılmış diğer akademik çalışmalardan da faydalanılmıştır.

Çalışmanın önceliği Antakya'nın bir Osmanlı şehir modelini ne kadar yansıttığı problematiğiyle başlamıştır. Bu bakımdan belgeler aracılığıyla Antakya kenti değerlendirilmeye çalışılmıştır. Araştırma dört bölümde incelenmiştir. Birinci bölümde coğrafya özellikleri, yol durumu ve nüfusu hakkında bilgi verilmeye çalışılarak Antakya'nın genel mekân yapısı anlaşılmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde Osmanlı hukuk anlayışı ve şehrin önemli görevlisi kadı ve naipin görevlerini Antakya Kazası'nda değerlendirilmeye çalışılmıştır. Üçüncü bölümde toplum ve toplumun mahkemeye yansıyan kayıtları açısından Antakya'nın hem aile yapısı anlaşılmaya çalışılıp hem de bireyler arasındaki ilişkiler örneklerle anlatılmaya çalışılmıştır. Dördüncü bölümde Osmanlı toplumunda bireylere ve toplumun huzurunu kaçıran kesimlerden örnekler verilerek Antakya Kazası'nın sosyal hayatı anlaşılmaya çalışılmıştır.

1. BİRİNCİ BÖLÜM: MEKÂN VE ZAMANDA ANTAKYA

1.1.Coğrafya ve Doğal Çevre

1.1.1. Coğrafya

Bir şehrin sosyal, ekonomik ve kültürel etkileşiminin oluşması, yerleşim merkezinin bulunduğu coğrafyaya bağlıdır. Tarih boyunca birçok medeniyetin izlerini taşıyan Antakya, elverişli iklimi, verimli toprakları ve ulaşım imkanlarıyla önemlidir. Antakya, Kızıldeniz'den başlayan Şeria nehri yatağı ve Asi nehri yatağı ile Güney Anadolu'ya uzanan çöküntüde Asi nehri kıyısında, denizden 440 m yüksekliğindeki Habibünneccâr dağının eteklerinde yer almaktadır¹. Şehir, 35° 52' ve 37° 04' kuzey eylemleri ile 35° 40' ve 36° 35' doğu boylamları arasında bulunmaktadır². Antakya'da Akdeniz İklimi hakimdir ve yazlar sıcak ve kurak, kışlar ise ılık ve bol yağışlı geçmektedir³.

Tarihi çok eski dönemlere dayanan Antakya, insanların ilk yerleşim yerlerindedir⁴. Bu, insanlara yaşanılır bir coğrafya imkânı sağlamasından kaynaklanmaktadır. Seyyahların çizimlerinden yola çıkılarak, Antakya'nın dikdörtgen biçiminde Demir Kapı dahil altı adet kapısı olan, kenarında Asi Nehri, bir tarafında dağ, bir tarafında ova olan bir kent olarak değerlendirilmektedir⁵.

1.1.2. Yol Sistemi ve Ulaşım İmkânları

Şehirler için önemli faktörlerden biri ulaşım ve yol güvenliğidir. Osmanlı Devleti'nde yolların bakımı ve güvenliği konusuna önem verdiği bilinmekte ve

¹ Halil Sahillioğlu, "Antakya", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 3, İstanbul 1991, s. 228.

² Rifat Özdemir, "Osmanlı Döneminde Antakya'nın Fiziki ve Demografik Yapısı 1709-1860", *Bellekten*, C. 58/S. 221 (1994), s. 119.

³ Adem Kara, *Antakya'nın III Numaralı Şeriyeye Sicili (H.1156-1157/ M.1743-1745)*, (Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi), Sakarya 2000, s. 16.

⁴ Adem Kara, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Antakya (1800-1850)*, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi), Ankara 2004, s. 4.

⁵ Emrah İstek, "Seyyahların Gözüyle Antakya Şehri (10-19. Yüzyıllar Arası)", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 40 (2020), s. 233.

sicillerinden de anlaşılmaktadır. Yol emniyeti ve konaklama imkânı devlet tarafından düzenlenmiştir⁶.

Osmanlı İmparatorluğu'nda ticari ve ekonomik faaliyetleri haberleşme ve askeri hizmet gibi durumlarda kullanabileceği Anadolu'da ve Rumeli'de ana yollar ve tali yollar yapılmıştır⁷. Bu yollar genel olarak sağ kol, orta kol ve sol kol olmak üzere üç ana güzergâha bağlı tali yollardan meydana gelmektedir⁸. Anadolu'daki yolların sağ kolu Üsküdar-Gebze-Eskişehir- Akşehir-Konya- Ereğli-Adana-Antakya yoluyla Halep ve Şam üzerinde Mekke ve Medine'ye ulaşmaktadır⁹. Antakya'nın, konumlanan güzergâhta bulunması sebebiyle askeri, dini ve sosyal açıdan faaliyetlerin gerçekleşmesi için ulaşım imkânı açısından önemli olduğu görülmektedir.

Ulaşım konusunda menziller hakkında bilgi vermek yolların durumunu daha iyi anlamaya yardımcı olacaktır. Menziller merkezi idare tarafından düzenlenmektedir ve haberleşme, askeri ve hac menzilleri olarak birbirinden farklı amaçlar için kullanılmıştır¹⁰. Her menzil coğrafi şartlara, güvenliğin ve menzil ihtiyaçlarının sağlanacağı yerlere göre üç saatten yirmi sekiz saate kadar olan mesafelerde kurulmuştur¹¹.

Antakya menzilleri, yolların güvenliği açısından büyük önem taşımaktadır. Antakya Kazası'nda Belen-Ordu-Antakya-Karabulak-Dergüş ve Tizin menzilleri yer almıştır¹². Antakya'nın hac yolu üzerinde bulunması önemli geçit noktasında

⁶ Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Tarihi*, Paradigma Yayıncılık, İstanbul 2012, s. 150.

⁷ Yusuf Halaçoğlu, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Menzil Teşkilatı Hakkında Bazı Mülâhazalar" *Osmanlı Araştırmaları*, C.II (1981), s. 123.

⁸ A. Latif Armağan, "XVIII. Yüzyılda Hac Yolu Güzergâhı ve Menziller (=Menâzilü'l-Hacc)", *Osmanlı Araştırmaları*, C.XX (2000), s. 73.

⁹ İzzet Sak- Cemal Çetin, "XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nde Menziller ve Fonksiyonları: Akşehir Menzilleri Örneği" *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.16 (2004), s. 182.

¹⁰ Sak-Çetin, "Osmanlı Devleti'nde Menziller ve Fonksiyonları", s. 180.

¹¹ Yusuf Halaçoğlu, "Menzil", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 29, Ankara 2004, s. 159.

¹² Abdulkadir Gül, *Antakya Kazası'nın Sosyal ve Ekonomik Yapısı (1709-1806)*, (Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi), Erzurum 2008, s. 63.

olmasını kuvvetlendirmekle birlikte bu yol Adana'dan sonra Kurdkulağı, Payas, Bakras, Antakya, Tenrin, Cisir-i Cedid, Halep, Şam olarak devam etmiştir¹³.

Osmanlı Devleti'nde, hacı adaylarının güvenliğinden geçilen bölgenin, idarecileri sorumlu tutulmuştur¹⁴. Sicil belgelerinde çok sayıda hacıların yollarda güvenli geçiş sağlayabilmesi için güvenlik önlemlerinin alınmasına dair örnekler bulunmaktadır. Örneğin 31 Mart 1777 tarihinde Antakya kadısına ve devlet memurlarına inha olunduğuna göre hacc-ı Şerif edenlerin muhafaza edilerek eminen ve salimen geçmelerine ve muhafazalarında dikkat edilmesi gerektiği belirtilmektedir¹⁵. Başka bir örnekte 1821 yılında hacıların gece gündüz yollarda muhafazalarına dikkat edilmesi, el- Hac müslimin İskenderun-ı Şam-ı Şerife vardığında yolculuk esnasında emin ve korunmuş mahallerde gönderilmesi hususunda bilgilendirilmiştir¹⁶. Devletin hacıların geçmesinin güvenli olması için aldığı önlemlerin amacı hac yolculuklarının engellenmesini ve şahısların yollardaki tehditler sebebiyle hac yolculuklarından çekinmesini engellemek olduğu düşünülebilir.

Antakya yolarıyla ilgili diğer konu ise köprülerdir. Osmanlı Devleti'nde yollar üzerinde geçişlere imkân verecek köprüler inşa edilmiştir. Dönemin gezginlerinden, Antakya ovasında yolun yarısında akan birçok dere olması sebebiyle köprülerin yapıldığını ve bu köprüler sayesinde ulaşımın kolaylaştığını ifade etmiştir¹⁷.

1.2. Nüfus

Nüfus, bir bölgedeki sosyal hayatı ve şehirleri tanımadaki önemli faktörlerdendir. Nüfusun her şehre göre farklı dağılımlarının sosyal, ekonomik, yol

¹³ Nazan Erişen, *H. 1168-1169, M. 1754-1756 Tarihli 6 Numaralı Şer'iyye Siciline Göre Antakya'nın Sosyo-Ekonomik Yapısı*, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Master Tezi), Ankara 2002, s. 24.

¹⁴ İzzet Sak- Cemal Çetin, "XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı Hac Menzilleri", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.19 (2005), s.202.

¹⁵ Sevcan Bostancıoğlu, *9 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicilinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (H. 1188-1191/M.1774-1777)*, (Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep 2015, s. 226.

¹⁶ Sermil Güngör (Karadağ), *17 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicili (1820-1826 M. / 1236-1242 H.)*, (Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi), Elazığ 2003, s. 63, 64.

¹⁷ Jean Baptiste Tavernier, *Tavernier Seyahatnamesi* (çev. Teoman Tunçdoğan), Kitap Yayınevi, İstanbul 2006, s. 167.

durumu gibi sebepleri vardır. O halde bir şehrin nüfusu gelişmişlik düzeyi hakkında bilgi verebilmektedir.

Antakya'nın özellikle bulunduğu konum itibariyle nüfusunu değerlendirmek sosyal yapıyı anlamayı kolaylaştırmaktadır. Coğrafyasının elverişli ve yol durumunun bilhassa hac yolu üzerinde bulunmasının nüfusuna etki edip etmediğinin değerlendirilmesi gerekmektedir.

Avarız, bedel-i nüzül ve emsalinde geçen hanenin evle bir alakası olmayıp kasaba ve köy nüfusları ile emlak ve arazilerin miktar ve hasılatlarına göre hane olarak belirtilip mahalli masraflarına göre tarh ve tevzi oluşturulmasını ifade etmektedir¹⁸. Avarız hanenin sayısı bölgeden bölgeye değişen bekar veya evli olan erkeklerin oluşturduğu ve tek bir ailenin oturduğu evi ifade etmeyip, bir grubu ifade eden bir anlama gelmektedir¹⁹. Bu nedenle her avarız hanenin kaç gerçek haneden oluştuğunun kesin olarak bilinmemesi nüfus hesaplamalarında yanıltıcı sonuçlar doğurabilmektedir. Bir avâriz-hanesinin kaç gerçek haneden oluştuğu belirtildiğinde nüfus tahminlerinde bulunmak mümkünken çoğu zaman avarız hanelerin kaç gerçek haneden oluştuğu belirtilmemiştir²⁰. Nüfus hesaplamalarında hane için verilecek rakamların her bölgeye, toplum türüne ve ailenin durumuna göre değişebileceği söylenmektedir²¹.

Müslüman nüfusunu avarız vergilerinden; hanelerin maddi durumları arasındaki farklılıklar sebebiyle yoksul haneleri, zengin hanelerin olduğu vergi grubuna dâhil ederek vergi hane sayısını çarpacak bir katsayı elde edilebileceği ama bu katsayının da 3 veya 4 ile 15 arasında değişebileceği söylenmektedir²². Birçok araştırmacı bu sayıya farklı rakam verebilmektedir.

¹⁸ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. I, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1993, s. 729.

¹⁹ Rifat Özdemir, "Avâriz ve Gerçek-Hâne Sayılarının Demografik Tahminlerde Kullanılması Üzerine Bazı Bilgiler", *X. Türk Tarih Kongresi*, C. IV, Ankara 1986, s.1584.

²⁰ Mustafa Öztürk, "1616 Tarihli Halep Avarız-Hane Defteri", *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S. 8 (1997), s. 253.

²¹ <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/172847> (E. T. 05.03.2022)

²² Suraiya Faroqhi, *Osmanlı Tarihi Nasıl İncelenir?*, (Çev. Zeynep Altok), Tarih Vakfı Yurt yay., İstanbul 2001, s.94.; Ömer İşbilir, "Nüzül" , *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 33, İstanbul 2007, s. 311-312.

Antakya şehir merkezi ile ilgili tahmini nüfus için yapılan genel çalışmalara farklı yüzyılları göz önünde bulundurarak bakmaya çalışacağız. 16. yy Antakya kazasının şehirdeki tahmini nüfusun (1526-1570) ortalama olarak 6500-7000 kişi arasında olduğu belirtilmiştir²³. 17. yy'ın ikinci yarısında Antakya şehri mahallelerinde 10.302 kişinin oturduğu tahmini nüfus tespit edilmiştir²⁴. 18. yy başlarında Antakya şehrinin nüfusunun 14 binden fazla olamayacağı ortaya koyulmuştur²⁵. 19. yüzyıla bakıldığında ise 1806 yılında Antakya merkezinde 9780 kişinin oturduğu tahmini nüfus sonucu bulunmuştur²⁶.

Antakya Kazası'nın 1709-1808 yıllarındaki tahmini nüfusu daha önce yapılmış tahmini nüfus hesaplamalarından örnek alınarak hesaplanıp değerlendirilmeye çalışılacaktır. Antakya şer'iyye sicillerinde yer alan mahallat defteri ile avarız ve nüzüül hane sayılarıyla şehir nüfusu üzerine tahmin yapmak için; toplam hane sayısını 9 gerçek hane sayısı²⁷ ile çarparak ve ailenin nüfusunun 6 olduğunu düşünerek tahmini nüfus üzerine işlem yapılmaya çalışılacaktır. 1709 yılında toplam hane olan 251.50²⁸ sayısını 9 gerçek hane ile çarparak 2263.5 sonucunu bulduğumuzda, bu sayıyı da 6 ile tekrar çarptığımızda 13581 kişinin olduğunu tahmin edebiliriz. Aynı hesaplamayla 1808 yılındaki toplam rakam olan 170.5²⁹ sayısını 9 ile çarptığımızda bulduğumuz 1534.5 sonucunu da 6 ile çarptığımızda 9207 kişinin yaşadığını tahmin edebiliriz.

Antakya şer'iyye sicillerinden aynı yıllardaki kırsal alanın tahmini nüfusunu hesaplamak için toplam hane sayısını 15 gerçek hane³⁰ sayısı ile çarparak tahmini

²³ Abdulkadir Gül, "XVI. Yüzyılda Antakya Kazası'nın Demografik Yapısı", *Turkish Studies*, C. 4/ S. 3 (2009), s. 1038.

²⁴ Enver Çakar, "17. Yüzyılın İkinci Yarısında Antakya Kazasında İskân ve Nüfus (1678/1089 Tarihli Avârız-Hâne Defterine Göre)", *Bellekten*, C. 68/ S. 252 (2004), s. 452.

²⁵ Çakar, Antakya Kazasında İskân ve Nüfus, s. 453.

²⁶ Rifat Özdemir, "Ankara ve Antakya Sancaklarına Ait Bazı Gelir ve Giderlerin Mukayeseli Tahlili", *Prof. Dr. Şerafettin Turan Armağanı*, (Yavuz Ercan, Mustafa Öztürk, Rifat Özdemir) Kültür Basım Yayın, Elazığ 1996, s. 189.

²⁷ Özdemir, "Ankara ve Antakya", s. 189

²⁸ Halil Mirci, *Antakya'nın I Numaralı Şer'iyye Sicili (H. 1120- 1122 / M. 1708-1711)*, (Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi), Sakarya 2000, s. 195-196.

²⁹ Emrah Ertopçu, *12 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicilinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (H. 1222-1226 / M.1807-1810)*, (Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi), Van 2016, s. 175-176.

³⁰ Özdemir, "Ankara ve Antakya", s. 190.

hane sayısını ve bulunan sayıyı 6 ile çarparak da tahini kişi sayısını bulmaya çalışacağız. Şer’iyye sicillerindeki kayıtlardan 18.yy da toplam hane olarak verilen 200³¹ sayısını 15 gerçek hane ile çarptığımızda 3000 haneyi bulup daha sonra 6 rakamı çarptığımızda 18.000 kişi sayısının yaşadığını tahmin edebiliriz. Yine aynı hesaplamalarda 19. yüzyıla dair bir örnek için şer’iyye sicillerinde toplam hane olarak belirtilen 170.5³² sayısını 15 gerçek hane ile çarpıp 2557.5 sonucuyla hane sayısını ve bu sonucu da 6 ile çarptığımızda 15.345 kişi sayısını bulmak mümkündür. (bkz. Tablo-1) Bu hesaplamaların gerçek nüfusu değil, tahmini nüfusu gösterdiğini tekrar belirtmek de fayda vardır.

Tablo-1: 18. yy ve 19.yy Tahmini Nüfus Hesaplaması

	Şehir	Kırsal Alan	Toplam
1709	13.581	18.000	31.581
1808	9207	15.345	24.552

1.2.1. Nüfusun Mahallelere Dağılımı

Nüfusun sosyal ve ekonomik durumlarına göre dağılımının şehirden şehre göre değişebildiği gibi şehirdeki mahallelere göre de değişmektedir. Tahmini nüfus hesaplamalarında kullanılan metot ile şer’iyye sicillerinde yer alan avarız ve nüzül bedeli belgelerinde mahallerdeki tahmini nüfus üzerine fikir üretmek mümkündür. Bunun için 9 gerçek hane sayısını ve avarız ve nüzül bedeli hane sayısı ile çarpılıp, tahmini hane sayısını ve bulunan sayı ile de ailede yaşadığı tahmin edilen 6 kişi sayısı ile çarpılarak bulunmuştur³³. Bunun için 18. yy başı ile 19. yy başından iki örneğe başvurulmuştur. (bkz Tablo-2)

Tablo-2: Nüfusun Mahallelere Göre Dağılımı

1709³⁴	Tahmini Nüfus	1808³⁵	Tahmini Nüfus
--------------------------	----------------------	--------------------------	----------------------

³¹ Mirci, *Antakya'nın I Numaralı Şer'iyye Sicili*, s. 195.

³² Ertopçu, *12 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicili*, s. 102.

³³ Özdemir, "Ankara ve Antakya", s. 189.

³⁴ Mirci, *Antakya'nın I Numaralı Şer'iyye Sicili*, s. 195-196.

³⁵ Ertopçu, *12 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicili*, s. 175, 176.

Mahalle Adı		Mahalle Adı	
Meydan	270	Meydan	216
Dörtayak	756	Debbus	162
Sekkâkin	108	Dörtayak	540
Tabi-i Sofılar	1026	Habibü'n Neccâr	1242
Sofılar	1404	Sekkâkin	54
(?) ma'a (?)	1296	Kanavat	297
Debbus	189	Gaydur	297
Hammare	297	Uncular	270
Şeyh Ali	297	Hammâre	189
Habibü'n Neccâr	1620	Mahsen	135
Tut	1674	Şeyh Ali	216
Kantara	594	Tutlu	1404
Sarı Mahmud	378	Kantara	459
Sahâ	216	Şenbekiye	108
Şenbek	216	Sahâ	135
Mukbil	189	Mukbil	162

Cami-i Kebir	378
Kastel	297
Mahsen	1026
Günlük	297
Şirince	243
Hallabü'n- Nemle	351

Mahsen	810
Sarı Mahalle	270
Cami-i Kebir	297
Umrân	243
Günlük	216
Kastel	162
Tabi-i Sofular	675

Netice olarak Antakya Kazası'nda 1709 yılında en yüksek nüfuslu mahalle Tut Mahallesidir. Diğer yüksek nüfuslu mahallelerin ise Habibü'n Neccâr Mahallesi ve Sofular Mahallesi olduğu görülmektedir. Nüfusun en az olduğu mahallesi ise Sekkâkin mahallesidir. 1808 yılında yüksek nüfuslu mahalle Tutlu (Tut) mahallesidir. Diğer yüksek nüfuslu mahalleler ise Habibü'n Neccâr ve Mahsen mahallesidir. Nüfusun az olduğu mahalle aynı şekilde Sekkâkin Mahallesi olduğu görülmektedir. Farklı yıllardaki tahmini mahalle nüfusu değerlendirildiğinde Tut ve Habibü'n Neccâr mahallelerinin nüfusunun yoğun olduğu ve Sekkâkin mahallesinin nüfusunun diğer tahmini nüfus rakamlarına göre düşük olduğu görülmektedir.

2. İKİNCİ BÖLÜM: HUKUK VE MAHKEME

2.1. Osmanlılarda Hukuk Anlayışı

Yönetim merkezi için esas alınan özelliklerin başında hükümdarın adaletli olması gelmektedir. Bahsedilen adalet teriminin pratikte uygulanabilmesi için hukuk sisteminin ve işleyişinin önemi büyüktür. Bu durum sosyal hayatı temsil eden her bir birey ve devleti temsil eden yöneticilerin bağlı olduğu kanunları göstermektedir.

Osmanlı Devleti bağlı olduğu dine göre oluşmuş bir hukuk sistemini kullanmıştır³⁶. Devlet hukukunu oluşturmanın kaynağını, halkın uyguladığı örf ve adetlerin esas alındığı kanun veya kanunnâmelerin devlet hukukuna çevrilmesi ve günün ihtiyaçlarına cevap olan genel kurallar içeren fermanların kanun niteliği kazanması oluşturmaktadır³⁷. Bu hukuk anlayışı belli bir sistemde iki ayrı hukuk dalında gelişerek tek bir hukuk sistemine hizmet etmiştir.

2.1.1. Örfi Hukuk

İslamiyet hem kamu için hem de şahıslar için dini temel alan şeriatı kullanmakta iken bunun yanında Osmanlı Devleti, hükümdarın iradesinden doğan hukuk sistemini geliştirmiştir³⁸. Osmanlı hukukunda, padişahın fermanlarıyla oluşan, ilgili kişilere ve mahkemelere gönderilen, şer'iyeye sicillerine kaydedilen örfi hukuk kuralları bulunmaktadır³⁹.

Örfi hukuk, padişahın yasama yetkisini İslam hukukunun sınırları içerisinde kullandığı, üzerinde gerekirse değiştirme ve düzeltme yapabildiği bir hukuk sistemidir⁴⁰. Ama bu düzeltmelerin yapılması yine İslam dininin şartlarına göre şekillenmiştir. Örfi hukuk, padişahın yetkili olduğu şeriat kurallarına aykırı olmadan

³⁶ Yusuf Halaçoğlu, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991, s. 104.

³⁷ Halil İnalçık, *Osmanlı'da Devlet Hukuk Adalet*, Eren Yayıncılık, İstanbul 2005, s. 45.

³⁸ Halil İnalçık, "Osmanlı Hukukuna Giriş Örfi- Sultani Hukuk ve Fatih'in Kanunları", *Ankara Üniversitesi SBF D*, C. 13/ S. 02 (1958), s. 102, 103.

³⁹ M. Akif Aydın, "Kanunnâmeler ve Osmanlı Hukuku'nun İşleyişindeki Yeri", *Osmanlı Araştırmaları*, C. XXIV (2004), s. 40.

⁴⁰ Şeniz Anbarlı Bozatay-Konur Alp Demir, "Osmanlı Adli ve İdari Sisteminde Kadılık: Kurumsal Bir Değerlendirme", *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 6/ S. 10, Burdur 2014, s. 80.

toplumun düzenini sağlamak için, kurallarla sorunları çözmekte ve başka görevlendirdiği kişi aracılığıyla çözümü sağlamaktadır⁴¹.

2.1.2. Şer'i Hukuk

Osmanlı Devleti'nin dini İslam'dır ve bu dinin kaynağından doğan Şer'i hukuk devletin hukuk sisteminde kullanılmıştır. Bu hukuku uygulayan şehrin hukuk adamı olan kadıdır. Kadıların şeriatı tamamlayıcı olarak uyguladığı ceza yasası tüm imparatorlukta hakim bir kanun olup, öldürme, tecavüz, eşkıyalık, şiddet kullanarak hırsızlık gibi suçlarda idam ve sakatlama cezası uygulamıştır⁴². Bu tür suçların şehrin sosyal hayatını kapsamaması sebebiyle daha çok çalışma da şer'i hukuku ilgilendiren meselelerin ele alındığı söylenebilir.

2.2. Osmanlı Taşrasında Adli Teşkilat

Osmanlı Devleti'nin sivil hükümet idaresi, başşehre bağlı, tek bölüm olmak üzere, kazalardan oluşmuştur ve devlet geniş topraklarını, idare etmek amacıyla kazalara bölerek idari-kazai örgütlenmeleri kurmuştur⁴³. Mahkeme, kadı veya naibi olan yerlerde eyalet merkezi, sancak veya voyvodalıkla yönetilmiş kasaba veya köyler adli birim olarak belli bir döneme kadar kaza adı altında bulunmuştur⁴⁴. Kazalardaki adli teşkilat ise kadılar aracılığıyla yürütülmektedir.

2.2.1. Kadı ve Şehir Yönetimindeki Yeri

Kadı adli teşkilatın en önemli görevlisidir. Kadılar şehir yönetimi ve güvenliğinden sorumlu öncü amirdir ve sıkı bir denetim yetkisini üzerinde bulundurmaktadır⁴⁵. Kadıların şehirdeki denetleyici ve yargı gücünün şehir sakinlerinin üzerindeki tesiri büyük oranda kendini hissettirmektedir.

⁴¹ Anbarlı Bozatay-Demir, "Osmanlı Adli ve İdari Sisteminde Kadılık", s. 75.

⁴² Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, (çev. Ruşen Sezer), Yapı Kredi yay., s. 80.

⁴³ Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi 1453-1559*, C. II, Tekin Yayınevi, Ankara 1979, s. 82, 83.

⁴⁴ Musa Çadırcı, "Türkiye'de Kaza Yönetimi (1840-1876)", *Belleten*, C. 53/S.206 (1989), s. 237.

⁴⁵ İlber Ortaylı, "Osmanlı Kadısının Taşra Yönetimindeki Rolü Üzerine" *Amme İdaresi Dergisi*, C. IX/ S. 1 (1976), s. 101.

Yargının işleyişindeki en önemli araçlardan biri mahkemedir. Bölgedeki bireyler bu mahkemelere başvurarak isteklerine veya sorunlarına çözüm arayabilmektedir. Yargının işleyişindeki bir diğer önemli araç ise kazanın adeta yöneticisi olan kadı ve kadıların güvenilirliğidir. Bu güvenilirlikten kastedilen adil olma durumudur. Öyle ki kadılarda bulunan yargı otoriterliği, bizzat devleti temsil eden, devlet otoritesini gösteren bir görevdir.

Kadıların kanunsuzca hükümleri veya suiistimal gösterdikleri durumunda ahalinin şikâyet etmesi veya devlet yönetiminin fark etmesiyle teftiş edilmektedir⁴⁶. Kadılar adaleti ve hukuki bilgisiyle halkın güvenini kazanmalıdır. Fakat halkla içli dışlı olmaması gerekmektedir. Kadıların buldukları yerle içli dışlı olmalarını engellemek için görev süreleri bir veya iki yıldır. Kadılar bu süreyi tamamladıklarında merkeze gelerek yeni göreve atanmayı beklemektedir⁴⁷.

2.2.2. Kadıların Görevleri

Kadıların şehir yönetimindeki rolüyle, kimlerin kadı olarak seçildiği ve görevleri hakkında bilgi verilmeye çalışılacaktır. Kadıların, medrese eğitimi alarak bu eğitimi tamamlamış, icazet almış olarak devam edenlerden tayin edildiği belirtilmektedir⁴⁸. Kadıların atanmasında reşit olması, iman sahibi ve adil olması, erkek olması, hukuki donanıma sahip olması gibi faktörler aranmaktadır⁴⁹.

Kadı sultan tarafından atanıp şeriatı ve devlet kanununu uygulamaktadır⁵⁰. Kazaya tayin edilen kadı, şer'i yargıları yerine getirebilmesi için padişahın tuğrasının bulunduğu bir berat verilir ve kazaskerlerden de mühürlü mektup alarak görev yerine gidebilmektedir⁵¹.

Kadıların görevleri ise sefer-i hümayun esnasında yol, köprü, çeşmelerin onarımı ve erzak ihtiyacının giderimi; yangın ve deprem durumunda inşaat için

⁴⁶ Ortaylı, "Kadıların Taşra Yönetimindeki Rolü", s. 106

⁴⁷ Ekrem Buğra Ekinci, "Osmanlı Hukukunda Mahkeme Kararlarının Kontrolü (Klasik Devir)", *Belleten*, C. 65/ S. 244, (2001), s. 963.

⁴⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı*, TTK yay., Ankara 1988, s. 87.

⁴⁹ İlber Ortaylı "Osmanlı Kadısı Tarihi Temeli ve Yargı Görevi", *Ankara Üniversitesi SBF D.* XXX (1975), s.118.

⁵⁰ İnalçık, *Klasik Çağ*, s. 81.

⁵¹ Uzunçarşılı, *İlmiye Teşkilatı*, s. 105.

gerekli usta, işçi ve malzeme ihtiyacı karşılanması, avârız vergilerinin toplanması kadınların görevleri arasındadır⁵². Aynı zamanda kadı; ahlaka uygunsuzlukları esnaflarda olan yolsuzluğun tespiti, yiyecek, giyecek gibi eşyaların fiyat (narh) ve keyfiyetlerinin denetiminden de sorumludur⁵³. Örneğin 1776 tarihinde Antakya kadısına, kazada tabi Saferiye karyesi ahalisinden, Şeyh Hüseyin oğulları Zekeriya ve Halid, avarız, karye-i mezbureye varid olan tekaliften ala, evsat ve edna olarak teslim etmeleri istendiğinde muhalefet ederek kaçınmalarıyla, üzerlerine düşen avarızları teslim etmeleri hususunda bir belge bulunmaktadır⁵⁴.

2.2.3. Mahkeme Görevlileri

Davaların görüldüğü mahkemelerde kadılara yardımcı olarak görev yapan görevliler bulunmaktadır. Bunlardan biri sicillerde de sıkça rastlanılan naiptir. Geniş bir sahanın yönetimini üstlenen kadı, kaza dâhilindeki nahiyelerin başına yardımcı olarak naip tayin etmektedir⁵⁵. Naipler atandıkları yerde kadı adına görev yapmaktadır. Bazı durumlarda uzak yerlere tayin edilen kadılar bazen görev yerlerine gitmeyip yerlerine naip tayin ederek merkezde kalmaktadır⁵⁶. Bu durumda naipler kadıdan sonraki, kadınların vekili olarak toplumda önemli görevlilerden biridir. Naiplerin görevleri davalara bakmak, gerekirse keşfe çıkmak gibi kadı adına görevleri yerine getirmektir⁵⁷.

Antakya Kazası'nda incelenen dönemde naiplerle ilgili çeşitli belgelere rastlanmaktadır. Şehirdeki aksamaların olduğu durumlarda, naiplere durumun çözülmesi için haber verilmektedir. Örneğin 12 Şubat 1825 tarihinde Antakya naibine, şehirdeki köprü ve kaldırımların harap olan yerlerinin onarılmadığını ve bir an önce gereken yerin tamir ettirilip onarılmasını ve hacıların geçişinde zorluk çekmemelerine dikkat edilmesi için Mübaşir Ağa nezaretiyle bir an önce gerektiği

⁵² İlber Ortaylı, "Osmanlı Devleti'nde Kadı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 24, İstanbul 2001, s. 72.

⁵³ Şinasi Altundağ, "Osmanlılarda Kadınların *Salâhiyet* ve Vazifeleri Hakkında", *VI. Türk Tarih Kongresi*, Ankara 1961, s. 351.

⁵⁴ Bostancıoğlu, *9 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicili*, s. 171.

⁵⁵ Ortaylı, "Kadınların Taşra Yönetimindeki Rolü", s. 97, 98.

⁵⁶ Ekrem Buğra Ekinci, "Osmanlı Devleti'nde Mahkemeler ve Kadılık Müessesesi Literatürü", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C.3/ S. 5 (2005), s. 418.

⁵⁷ Ortaylı, "Kadınların Taşra Yönetimindeki Rolü", s. 98.

gibi tamir ettirilmesi istenmiştir⁵⁸. Naip bu emri yerine getirmekle hem şehrin alt yapısını düzeltilmiş hem de hacılara güvenli geçiş sağlanarak dini yönden de katkı sağlamış olmaktadır.

Naiplerin görevlerinden ayrılmalarıyla yerine gelecek kişi belli olana kadar görevine devam ettiği de görülmektedir. Örneğin 27 Ekim 1826 tarihinde Antakya naibi bundan önce Antakya naibliğinden istifa etmiş de olsa hem ahali hem kentin naipten hoşnut durumda olduğu istidasının der-aliyye'ye arz olunduğu vürud-ı mürâselesine kadar yine görevine devam etmesi istenmiştir⁵⁹.

Mahkemelerde şuhudü'l- hâl olarak bilinen bir heyet, mahkemenin işleyişine ve hükmüne karışmadan, kadıların kararlarının hukuka uygun olmasına dolaylı yoldan yön vermişlerdir⁶⁰. Sicillerde de şuhudü'l hâl kısmı, belgelerin alt kısmında görülmektedir. İsimler arasında mahkeme görevlilerinden kâtipler ve muhızlıların da isimleri geçmektedir. Mahkeme görevlilerinden biri olan kâtip mahkemeye ilgili yazışmalara bakar, belgeler kâtipler aracılığıyla düzenlenmektedir⁶¹.

2.2.4. Şikâyet Mekanizması

Mahkemelerde şikâyet mekanizmasının nasıl işlediğine değinmek gerekmektedir. Her şeyden evvel çözüm odaklı davalarda bir sorun olduğu da aşikârdır. Bu sorunlarını dile getiren kişi veya ahali adli yapıya başvurmaktadır. Hukuku temsil eden görevlileri de bu soruna çözüm bulmak zorundadır. Kadı mahkemelerinin şikâyet mekanizmasının işleyişindeki temel özelliklerden ilki; İslam ceza hukukunda tesir eden had, kısas, diyet, miras borç veya aile konularındaki davalara Osmanlı Kanunları ve fıkıh kitapları aracılığıyla çözüm aramak ile ikincisi ise bu şikâyetlerin Divan'a ulaşmasındaki amaç olmasıdır⁶².

⁵⁸ Mahmut Bolat, *18 Numaralı Antakya Şer'iyeye Sicili'nin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi (H. 1239-1242/ M. 1823-1827)*, (Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi), Kayseri 2000, s. 70.

⁵⁹ Bolat, *18 Numaralı Antakya Şer'iyeye Sicili*, s. 218.

⁶⁰ Ekinci, "Mahkeme Kararlarının Kontrolü", s. 976.

⁶¹ Özer Ergenç, *Osmanlı Klasik Dönemi Kent Tarihciliğine Katkı XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, Ankara Enstitüsü Vakfı yay., Ankara 1995, s. 85.

⁶² Murat Tuğluca, *XVII. Yüzyıl Sonu Şikâyet Defterlerine Göre Osmanlı Devlet-Toplum İlişkisinde Şikâyet Mekanizması ve İşleyiş Biçimi*, TTK yay. Ankara 2016, s.45,46.

Antakya Kazası'ndaki mahkeme kayıtlarında da şikâyetler üzerine davaların açıldığı, miras, borç, ölüm, yaralama, birinin katledilmesine karşılık keşif istenmesi, huzursuzluk çıkarıcıları ve bunun gibi ahaliyi ilgilendiren sebeplerle ilgili şikâyetlere rastlanmaktadır. Bir yerdeki huzursuzlukların giderilmesi için alınan önlemlere de rastlanmaktadır. Örneğin 22 Nisan 1827 tarihinde Antakya naibi ve mütesellimine, Kuseyr ve Altunözü nahiyesinde Şeyhü'l meşayih ve umumen kur'a ve ahaliye yazılan emirde nahiyede kapusuz ve serseri takımının zulümlerine asla rızalarının olmadığını, bu takıma divan tezkiresi olmadıkça konak verilmeyip fakara ve zayıfları korumalarına dikkat edilmesi buyurulmuştur⁶³. Bu örnekten şikâyet mekanizmasıyla iki sonuç çıkmaktadır. İlki zulüm gören halkın şikâyetiyle sorundan kurtulmak istemesi, ikincisi ise derhal önlem alınarak bu zulümlerden şikâyetlerin doğmasını önleyip merkezi otoriteyi korumak olabilmektedir.

2.2.5. Antakya'da Mahkeme Tutanaklarının Mahiyeti

Mahkemede görülen davaların kadı tarafından kayda geçirildiği defterler olan şer'iyye sicilleri Osmanlı tarihinin en önemli kaynakları arasındadır. Bu belgeler sayesinde şehirlerin genel yapısını tanımak kolaylaşmaktadır. Antakya kadı sicilleri kronolojik sıraya göre bulunmaktadır ve araştırdığımız dönemdeki aile ve sosyal hayatı tanıma da büyük rol üstlenmektedir. Antakya şer'iyye sicilleri 54 defterden oluşmakta ve bu defterler Ankara'da Milli Kütüphane'de korunmaktadır⁶⁴. Bu sicil defterlerinin bazılarının başında kadınların göreve başlama kaydı bulunmaktadır.

Sonuç olarak şehir, adli düzen bakımında incelendiğinde, halkın yaşamı yaşadıkları bölgedeki güvenlik ve bu güvenlik sayesinde korunma içgüdüleri uyandırmasını sağlamaktadır. Daha adil bir yönetici sınıfı, hem devlete hem de padişaha olan güvenin temsili açısından önem taşımaktadır. Öyleyse bir şehir, içinde bulundurduğu vasıfları, konforu, güvenliği ve huzuru gibi durumlarıyla devletin kendisi olma özelliğini kazanmaktadır. Her bir şehir devletin kendisi demektir ki bu durum büyük veya küçük şehir fark etmeksizin kendini göstermektedir.

⁶³ Bolat, *18 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicili*, s. 235, 236.

⁶⁴ Mehmet Yusuf Çelik, "Antakya Şer'iyye Sicilleri", *Hatay Araştırmaları II* (ed. Ahmet Gündüz, Selim Kaya), Antakya 2016, s. 42.; Bu BOA' da muhafaza edilmektedir.

3. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: TOPLUM VE MAHKEME

3.1. Osmanlı Toplumunda Aile

Aile evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler ile olan ilişkilerin oluşturduğu, toplumun en küçük birliğine denmektedir⁶⁵. Bölgeden bölgeye değişen yapısıyla, toplumu sosyal ekonomik, kültürel yönden tanıtmadaki en önemli rolü oynamaktadır. Bir arada yaşayan, aynı soydan gelen yakınların etkileşimleri, kendi etnik unsurlarıyla, toplumun aile yapısının temelini oluşturmuştur.

Osmanlı toplumunda aile eski Türk anlayışı ve İslamiyet'in kabulüyle birlikte oluşan hukuk düzenine göre şekillenmiştir⁶⁶. Kanunnamelerde aile hukuku konusunda düzenlemelere gidilmeyip, aile ve miras hukukunu İslam şeriatına bırakmıştır⁶⁷. Bu sebeple Osmanlı ailesiyle ilgili yapılan çalışmalar için şer'iyye sicillerine başvurulmaktadır. Şer'iyye sicillerindeki kayıtlar ailenin yaşam alanı bireyler ile sosyal ve ekonomik durumları Osmanlı toplumundaki, aile hakkında bilgiler vermektedir.

Osmanlı'nın geniş coğrafyalardaki hâkimiyetinde Müslümanların dışında gayrimüslimlerde yaşamaktadır. Osmanlı aile yaşamındaki farklı dine mensup cemaatlerin kültürlerinde ortak noktalar var olup, bahsi geçen aile yaşamındaki farklılıkların dini olmaktan çok bölgesel olduğu, hatta coğrafi olduğu söylenmektedir⁶⁸. Şer'iyye sicillerinde gayrimüslimlere dair belgelere rastlansa bile evlenme, boşanma ile ilgili siciller genellikle bulunmamaktadır. Bunun nedeni Osmanlı'nın gayrimüslimler arasındaki evlenme ve boşanmaları kendi din adamlarının yetkisine bırakmasıdır⁶⁹.

⁶⁵, *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu, C. 1, Ankara 1998, s. 50.

⁶⁶ İbrahim Ethem Çakır, "Osmanlı Toplumunda Eş ve Çocuk Sayısı, Statü, Servet: 1671-1678 Sofya Örneği", *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, C.31/ S.31 (2012), s.42.

⁶⁷ Rifat Özdemir, "Kırşehir'de Ailenin Sosyo-Ekonomik Yapısı 1880-1906)", *Osmanlı Araştırmaları*, C. IX (1989), s. 107.

⁶⁸ İlber Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda Aile*, Timaş Yayınları, İstanbul 2018, s. 16.

⁶⁹ <https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12575/64333/42.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (E. T. 18.02.2021)

3.2. Antakya’da Aile

Aile yaşamının sosyal, kültürel, ekonomik yönden topluma etkisi şehirleri tanımak açısından değerlendirilmesi gereken bir konudur. Aile yapısının toplumsal şekillenişteki etkileri yadsınamaz bir gerçektir. Şer’iyye sicillerinden faydalanarak Antakya’da aile hakkında bilgiler bulmak mümkündür. Ailenin oluşumu, eş sayıları, çocuk sayısı, yetim çocuklar, çocuk isimleri, hizmetçiler, ailenin dağılımı, yaşam alanı, mutfak kültürü, kullandıkları eşyalar, mahalleleri ve birçok sosyal hayatı aydınlatacak kayıtlar bulunmaktadır.

3.2.1. Ailenin Oluşum Süreci

3.2.1.1. Nişan

Ailenin oluşumunun ilk süreci, evlilikten önce yapılan nişanlanma ile başlamaktadır. Nişanlanma sayesinde, evlenecek şahıslar birbirini tanıma imkânı bulmakla birlikte bu evlenecek kişilerden öte ailelerinde birbirini tanımalarına vesile olmaktadır.

İslam hukukunda nişanın, ahlaki ve örfî anlamda hükümleri bulunup, bu bağlamda nikâh yapılmadıkça nişanlıların görüşmelerinde namahrem olanların uymaları gereken sınırları bulunmaktadır⁷⁰. İslam hukukunda erkek nişanlısının yüzünü, ellerini ayaklarını görebilir, kadın ise erkeği uzaktan görebilmektedir⁷¹.

Osmanlı toplumunda nişanlanma sırasında tarafların birbirine hediyeler verdiği bilinmektedir. Bu verilecek hediyelerin kişilerin sosyal statülerine ve geleneklerine göre değişebilmektedir.

Nişanın bozulması durumu da söz konusudur Nişanın sona ermesiyle sicillerde, anlaşmazlıkların olduğu gibi tarafların arasındaki anlaşmayı da gösterebilir ve mahkemeye bu tür sorun veya anlamaları erkeğin kendisi, kızın ise vekili

⁷⁰ H. İbrahim Acar, “Nişan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 33, İstanbul 2007, s. 153.; Mehmet İpçioğlu, *Konya Şer’iyye Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2001, s. 17-22.

⁷¹ Halil Cin, *İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1974, s. 48, 49.

getirmektedir⁷². Nişanın bozulmasıyla tarafların durumu yargıya taşınmasının pek çok sebebi bulunmaktadır. Nişan sırasında alınıp verilen eşya ve paranın ortaya çıkardığı anlaşmazlıklar bunlardan biridir⁷³. Nişan sona erdirildiğinde erkek mehre mensuben para veya mal vermişse, evlilik gerçekleşmediği için talep edebilmektedir⁷⁴.

Kız tarafından nikâh vaadinde bulunup para alan ve vazgeçerek paranın teslim edilmediği durumda, kişi mahkemede hakkını arayabilmektedir. Antakya Kazası'nda 9 Şubat 1763 tarihinde Ahmed'den el- Hâc Abdullah Ağa, kızını evlendirme kablıyla yüz elli fındıklı altun alıp dediğini yapmadığı için Ahmed hakkı almak için mahkemeye başvurmuştur⁷⁵.

Evlenme vaadi sonrası taraflardan birinin vefatıyla aileler verilen değerli malları almak için mahkemeye başvurmaktadır. Örneğin 6 Mart 1763 tarihinde el-Hâcc Kadir mahkemede Karsu köyünden karındaşı için karye şeyhinin kızını istemiş ve karşılığında iki yüz guruş başlık vermiştir fakat karındaşının aynı sene vefatı sebebiyle verilen malını geri almak isteyip alamayınca mahkemeye başvurmuştur⁷⁶.

Bir diğer örnek ise 31 Aralık 1764 tarihinde İbrahim mahkemede Şerafeddin Ağa Mahallesi demekle bilinen Arab oğlu'nun kızı Fatma, dul olduğundan mahalle ihtiyarlarıyla nikâh sözü alarak iki yüz guruş nakd akçe ile bir akfeyi kadına teslim ederek Adana'ya gitmiş ve Adana'dan dönüşünde red cevap alması ve kadının başka biriyle nikâh ettirilmiş olmasından dolayı İbrahim iki yüz guruş akçeyi ve akfeyi almak adına mahkemeye başvurmuştur⁷⁷.

⁷² Nurcan Abacı, *Bursa Şehri'nde Osmanlı Hukuku'nun Uygulanması: (17. Yüzyıl)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001, s. 139.

⁷³ İzzet Sak , “Osmanlı Toplumunda Nâmzedin (Nişanın) Bozulması ve Sonuçları: Konya Örneği (18. Yüzyılın İlk Çeyreğine Âit Konya Şer’iye Sicillerine Göre)”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.16 (2006), s. 504.

⁷⁴ Acar, “Nişan”, s.153.

⁷⁵ Yahya Avcı, *7 Numaralı Antakya Şer’iyye Sicili'nin Transkripsiyonu ve Tahlili (H. 1175-1777/ M. 1761-1764)*, (Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi), Hatay 2020, s. 214.

⁷⁶ Avcı, *7 Numaralı Antakya Şer’iyye Sicili'nin Transkripsiyonu*, s. 229.

⁷⁷ Özcan Tatar, *8 Numaralı Antakya Şer’iyye Sicili H. 1178-1179/ M. 1764-1765*, (Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi), Elazığ 1998, s. 130.

3.2.1.2. Nikâh Akitleri

Ailenin resmi şekilde oluşması nikâh ile başlamaktadır. Bu oluşumun ilk safhası tarafların anlaşılıp evlenmeye karar vermesiyle başlayıp, devletin kontrolünde olan nikâh işleminin tamamlanmasıyla oluşmaktadır. Sözlük anlamıyla evlenme, kadın ve erkeğin aile kurmak için kanuna uygun olarak birleşip izdivaç etmesi anlamındadır⁷⁸.

Nikâh ile ilgili kayıtlar şer'iyye sicillerinde bulunmaktadır. Örneğin 25 Ekim 1744 tarihinde Sarı Mahmud Mahallesinden Meryem binti Abdullah nam hatun ile Mehmed bin Ahmed'in, 15 guruş mehr-i mukaddem ve 5 guruş mehr-i muahhar verilerek nikâhlarının gerçekleştiği kabul edilmiştir⁷⁹.

Osmanlı toplumunda nikâhlar, evlenecek kız ve erkeğin hür iradeleriyle anlaşılıp karar vererek şahitler huzurunda nikâh akidlerini yaptırarak sicill-i mahfuz'a kayıt ettirebilirken bunun dışında nikâhta kız mahkemeye gelmeyip güvendiği bir yakınına vekil tayin ettirerek nikâh kıydırabilmektedir⁸⁰. 24 Ekim 1744 tarihinde Şenbek Mahallesinden Emine binti İsmail nam Şeybe Hatun ile Mehmed bin el-Hac İsmail'in evlenmeye vekil olduğu, İbrahim bin el-hac Ali ve Osman bin Molla Süleyman'ın şahitliğinde es-Seyyid Mehmed vekâleten şahit huzurunda Mehmed ile nikâh olunduğuna dair ve verilen mehr-i mukaddem 30 guruş ile mehr-i muahhar 30 guruşun yazıldığı kayıt bulunmaktadır⁸¹.

Bütün nikâh kayıtlarının sicillerde yer aldığı söylenemez. Evlilikleri kadı kaydetse de, kadı izni ile mahallelerdeki din adamları tarafından gerçekleştirilen evlilikler olduğu için tamamı sicillere yansımamaktadır⁸². Bu noktada belirtilen “kadı izni” meselesi nikâhın devlet tarafından denetlenmesinin göstergesidir. Osmanlı toplumunda devletin nikâha müdahil olmasının sebeplerinden birisi, kadınların

⁷⁸ *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu C. 1, s. 746, 747.; Muhittin Tuş, *Sosyal ve Kültürel Açıdan Konya*, Tablet Kitabevi, Konya 2007, s.141-145.

⁷⁹ Kara, *Antakya'nın III Numaralı Şer'iyye Sicili*, s. 34, 35.

⁸⁰ Özdemir, “Kırşehir'de Ailenin Yapısı”, s. 111.

⁸¹ Kara, *Antakya'nın III Numaralı Şer'iyye Sicili*, s. 34.

⁸² Abacı, *Osmanlı Hukuku'nun Uygulanması*, s. 142.

mahkemedeki nikâhlar için aldıkları harç ve diğeri ise kanunnamelerdeki nikâhla ilgili olan vergilerdir⁸³.

Devletin nikâh işlemlerini kontrolünde tutmasının ekonomik yönleri olduğu kadar, ahlaki yapıyı da kontrol altında tutmak için olduğu söylenebilir. Aile yapısının oluşum evresinin rolünün toplumdaki karşılığıyla bu düşünce pek de yanlış olmaz.

3.2.1.3. Nikâhın Mali Boyutu (Mehir)

Nikâhın mali boyutu olarak mehir, erkeğin nikâh sırasında veya sonrasında ödemek zorunda olduğu bir miktar para veya malı ifade etmektedir. Nikâh sırasında mehrin zikredilip zikredilmemesi önemli olmayıp, her durumda mehir lazım gelmektedir⁸⁴. Mehir kadının hakkıdır. Mehir, dini bir zorunluluk olup şahısların mali durumuna göre belirlenen en az 10 dirhem gümüş veya 10 dirhem gümüşe denk bir eşya ve maldır⁸⁵.

Mehir nikâhtan önce verilen mehr-i muaccel ve nikâh bitişinde veya vefat durumunda terekenin taksiminden önce zevceye ödenen mehr-i müeccel olarak iki kısımda verilmektedir⁸⁶. Ayrıca mehir-i misil denilen nikâh sırasında zevceye baba tarafından benzeyen kadının veya başka akrabalarından kendisine eşit durumda olanlara göre belirlenen mehir vardır⁸⁷.

Mehir fiyatları kişinin mali durumuna göre değişmektedir. Yüksek mehir zenginliğin, düşük mehir ise orta hal veya fakirliğin göstergesidir⁸⁸. Mehir kadının hakkı olduğu için genellikle kadın açısından değerlendirilmektedir. Ancak bir bakıma mehir, erkeğin sosyal statüsünü gösterebilmesini sağlayan güç olduğu düşünülebilir.

⁸³ Alaaddin Aköz, *Bir İmamın Nikâh Defteri (Beşiktaş Sinan-ı Cedid Mahallesi)*, Tablet Kitabevi, Konya 2006, s. 3.

⁸⁴ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. II, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1993, s. 443.

⁸⁵ İpçioğlu, *Osmanlı Ailesi*, s. 30.; Ünal, *Sosyal ve Ekonomik Tarihi*, s. 50.

⁸⁶ Ortaylı, *Aile*, s. 96.

⁸⁷ Jülide Akyüz, “Evlenme Sözleşmesinin Önemli Bir Ögesi Olan “Mehir” Hakkında Bazı Düşünceler”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 24/ S. 37 (2005), s. 224.

⁸⁸ Cenk Reyhan, *Osmanlı'da Kapitalizmin Kökenleri Kent- Kapitalizm İlişkisi Üzerine Tarihsel-Sosyolojik Bir Çözümleme*, Tarih Vakfı Yurt yay., İstanbul 2008, s. 216.

Erkeğin mehir hakkını geri istemesini gerektirecek bazı durumlar olabilmektedir. Örneğin 17 Ağustos 1744 tarihinde Antakya'da, Yunus, Kusayr nahiyesinde Karsılı köyünden bir ailenin kızına mehir verip ayrıca birçok masraf yaparak nikâh ettirmişken, Turfanda köyünden Ahmed bin Mehmed, Yunus'un tahtı nikâhında olan kadını alıp, Yunus'un verdiği mehri ve yaptığı masrafı ödememesinden dolayı, Yunus mahkemeye başvurarak hakkını istemiştir⁸⁹.

Antakya'da verilen mehir miktarları kişilere ve yıllara göre değişik miktarlardadır. Antakya'da en düşük mehr-i müeccel miktarı olarak 5 guruş verildiği tespit edilmiştir. Buna göre 19 Ağustos 1744 tarihinde fevt olan Ahmet Beşe ibn-i Hüseyin'in zevcesi Piruze bint-i Abdullah'a mehr-i müeccel olarak geçen miktar 5 guruştur⁹⁰. Başka bir örnek olarak 1765 tarihinde Sofular Mahallesinden Aişe bint-i Abdullah'ın terekesinde mehr-i müeccel miktarı 5 guruştur⁹¹. Antakya'da tereke belgelerinde geçen mehir miktarlarının en yüksek olduğu örneklere bakıldığında; 1765 tarihinde Mahsen Mahallesinden Zeyneb bint-i Nebigah Hamza Ağa'nın terekesinde mehr-i müeccel miktarı 500 guruştur⁹². Antakya'daki mehir fiyatları 5 guruş ile 500 guruş arasında değişmekte olup bu fiyatlar bireylerin sosyal statüsünü de göstermektedir.

Çok eşli kişilerin mehir açısından değerlendirildiğinde 9 Aralık 1744 tarihinde Muhsin Mahallesinde iki zevceli Dalkılıç zade Hacı İsmail bin Ali'nin terekesinde mehir bilgisine Aişe'nin mehr-i muahharı 30 guruş iken, Elifcan'ın mehr-i muahhar'ı 50 guruştur⁹³. Bir başka örnek ise 1810 yılından Şakircek Mahallesinden, Mahsuni Mehmed Çömez'in terekesinde, eşlerinin mehirleri, mehr-i zevceler olarak 40 guruştur⁹⁴. Bu örneklerden anlaşıldığına göre kişi çok zevceliyse, eşlerine verdiği mehir miktarının aynı olma zorunluğu olmayıp, bu mehir değerleri kişiye göre değişmektedir.

Tablo-3: Tereke Belgelerinde Geçen Mehir Örnekleri

⁸⁹ Kara, *Antakya'nın III Numaralı Şer'iyye Sicili*, s. 249.

⁹⁰ Kara, *Antakya'nın III Numaralı Şer'iyye Sicili*, s. 131, 132.

⁹¹ Tatar, *8 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicili*, s. 161, 162.

⁹² Tatar, *8 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicili*, s. 134-138.

⁹³ Kara, *Antakya'nın III Numaralı Şer'iyye Sicili*, s. 148-152.

⁹⁴ Ertopçu, *12 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicili*, s. 178.

Tarih	Mahalle	Terekenin Sahibi	Eşi	Mehir Miktarı
30 Ağustos 1743 ⁹⁵	Cami-i Kebir	Ahmed bin Mehmed	Fatma binti Abdullah	30 Guruş
16 Temmuz 1744 ⁹⁶	Habibü'n- Neccar	Halime bint-i Abdullah	Ali Ağa ibn-i Ebu Bakir Ağa	44 Guruş
19 Ağustos 1744 ⁹⁷	Saha	Ahmet Beşe İbn-i Hüseyin	Piruze bint-i Abdullah	5 Guruş
23 Eylül 1762 ⁹⁸	Habibü'n- Neccar	Uzun Halil Ağa ibn Süleyman	Rukiyye Hâtun bint- i Bekik Mehmed Ağa	400 Guruş
9 Ekim 1763 ⁹⁹	Habibü'n- Neccâr	Abdülkadir ibn Mustafa	Zeyneb bint-i Ahmed Beğ	10 Guruş
3 Mayıs 1765 ¹⁰⁰	Mahsen	Mustafa Ağa İbn-i Ömer Ağa	Zeyneb bint-i Nebigah Hamza Ağa	500 Guruş
18 Şubat 1776 ¹⁰¹	Tut	Rakiye binti el-hâc Yusuf Ağa	El-hâc Hüseyin Efendi ibni Mehmed beğ	200 Guruş
7 Şubat 1776 ¹⁰²	Dört Ayak	Cinan binti Turtan el-hâc Mehmed Ağa	es-seyyid Osman Çelebi ibni Ömer Efendi	5 Guruş
28 Mayıs 1777 ¹⁰³	Habibü'n Neccar	Mehmed Beşe ibni Ali	Emine binti Ahmed	25 Guruş
26 Kasım 1807 ¹⁰⁴	Kastal	Hacı Yusuf	Aişe	50 Guruş

⁹⁵ Mirci, *Antakya'nın I Numaralı Şer'iyye Sicili*, s. 40, 41.

⁹⁶ Mirci, *Antakya'nın I Numaralı Şer'iyye Sicili*, s. 119, 121.

⁹⁷ Mirci, *Antakya'nın I Numaralı Şer'iyye Sicili*, s. 131, 132.

⁹⁸ Avcı, *7 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicili'nin Transkripsiyonu*, s.162,164.

⁹⁹ Avcı, *7 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicili'nin Transkripsiyonu*, s. 385, 386.

¹⁰⁰ Tatar, *8 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicili*, s. 134, 138.

¹⁰¹ Bostancıoğlu, *9 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicili*, s. 94, 95.

¹⁰² Bostancıoğlu, *9 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicili*, s. 96, 98.

¹⁰³ Bostancıoğlu, *9 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicili*, s. 257, 258.

¹⁰⁴ Ertopçu, *12 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicili*, s. 39.

2 Mart 1810 ¹⁰⁵	Şeyh Ali	es-seyyid Hasan bin Hasan	Hafize binti Halil Ağa	250 Guruş
24 Kasım 1815 ¹⁰⁶	Habibü'n- Neccâr	Saçaklı Ali bin el- hac Ali	Aişe bint-i Hacı Mehmed	100 Guruş
17 Ocak 1822 ¹⁰⁷	Kastal	Menzilci oğlu Kara Mehmed ibni İbrahim	Fatıma Hatun binti Bekir	30 Guruş
17 Şubat 1823 ¹⁰⁸	Sofular Tabi	Aişe binti Mustafa	Muhammed	305 Guruş
14 Mayıs 1827 ¹⁰⁹	Kastal	Halil bin Veli	Meryem	50 Guruş
20 Nisan 1828 ¹¹⁰	Katl	Mehmet Emin Bin Abdülmeçid	Meryem binti Musa	100 Guruş
7 Ağustos 1828 ¹¹¹	Ümran	Hüseyin bin İbrahim	Papulu Hatun	50 Guruş

Yukarıda 1740-1830 yıllarını kapsayan tereke belgelerinden rastgele seçilmiş örneklerden tablo yapılmıştır. Buna göre mehirin değişen rakamları, kişinin mali durumuna göre belirlendiğini göstermektedir.

3.2.1.4. Çok Eşlilik

Ailedeki eş durumu üzerinde durulması gereken bir diğer konudur. Mahkeme kayıtlarında görüldüğü üzere aile içinde çok eşli bireylere rastlanmaktadır. Çok eşli birey olarak ifade edilenden kasıt erkeklerdir. Kadının çok eşli olması, aile kurumunun sağlıklı olmasını ve korumasının mümkün kılmayacağından dolayı

¹⁰⁵ Ertopçu, *12 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicili*, s. 149, 150.

¹⁰⁶ Ayşe Şenay Bahtiyar, *15 No'lu Antakya Şer'iyye Sicili (H. 1230-1232/ M. 1815- 1817)*, (Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi), Hatay 2018, s. 96, 97.

¹⁰⁷ Güngör (Karadağ), *17 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicili*, s. 114, 115.

¹⁰⁸ Güngör (Karadağ), *17 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicili*, s. 187, 188.

¹⁰⁹ Bolat, *18 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicili*, s. 262, 264.

¹¹⁰ Nuray Bayraktar, *20 No'lu Antakya Şer'iyye Sicili (H.1245-1246/ M. 1829-1831)*, (Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi), Hatay 2008, s. 57, 58.

¹¹¹ Bayraktar, *20 No'lu Antakya Şer'iyye Sicili*, s. 115, 116.

kesinlikle yasaktır¹¹². Elbette bu, erkeklerin çok eşli olması durumunun yaygın ve olağan olması anlamını ifade etmemektedir. Sicillere bakıldığında çok eşli örneklerin çok az olduğu dikkat çekmektedir. Antakya’da erkeklerin tek eşli evliliği daha fazla tercih edildiği görülmüştür. Çok eşliliğin Osmanlı toplumunda hoş karşılanmaması şahısların tek kadınla aile hayatını devam ettirmesini sağlamıştır¹¹³. Bu maksatla tek eşliliğin oranının çok eşliliğe göre oranı daha fazla olmaktadır.

Antakya Kazası’nda çok eşlilik durumlarının olduğu görülmektedir. Özellikle tereke belgelerinde kişinin eş sayısı belirtilmektedir. Örneğin 1823 yılında geçen bir belgeden Koca Abdi Bölüğü Mahallesinde el-Hâc İbrahim bin Mehmed Hanifi’nin, Emine ve Elif Hatun adında iki zevcesinin adı geçmektedir¹¹⁴. Başka bir örnek de 1774-1775 tarihinde Şenbek Mahallesinden el-Hâc Mehmed Efendi ibn Mustafa Efendi’nin Safiye binti Abdülkadir, Fatıma binti Ali Efendi, Hatice binti Ahmed isimlerinde üç karısı bulunmaktadır¹¹⁵. Adı geçen kişinin varlıklı olduğu tereke kaydından anlaşılmaktadır.

3.2.2. Ailenin Dağılım Süreci

3.2.2.1. Talak (Boşanma)

Talak erkeğin tek taraflı boşama durumunda kullanılan bir tabirdir. Genel olarak boşanma anlamında da kullanılabilir. Karı kocanın karşılıklı anlaşır boşanması veya evliliğin hakim tarafından bitirilmesine karar verdiği boşanmalar da talak olarak belirtilmiştir¹¹⁶.

Talak ‘ın çeşitlerinden; talak-ı ric-i (ric-i talâk), erkeğin boşadığı kadına iddet süresi içerisinde geri dönme imkânı verirken¹¹⁷, talak-ı bain, kocanın karısına üç talakla sahip olması ve üç hakkını da kullandığında, erkeğin eşi üzerindeki

¹¹² Ömer Düzbakar, “Osmanlı Toplumunda Çok Eşlilik: 1670-1698 Yılları Arasında Bursa Örneği”, *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S. 23 (2008), s. 96.

¹¹³ İpçioğlu, *Osman Ailesi*, s. 41; Said Öztürk, “Osmanlı’da Çok Evlilik” *Türkler Ansiklopedisi*, C. 10, Ankara 2002, s. 381; Tuş, *Konya*, s.146-148.

¹¹⁴ Güngör (Karadağ), *17 Numaralı Antakya Şer’iyye Sicili*, s. 230.

¹¹⁵ Bostancıoğlu, *9 Numaralı Antakya Şer’iyye Sicili*, s. 76-83.

¹¹⁶ Aköz, *Bir İmamın Nikâh Defteri*, s. 7.

¹¹⁷ Aköz, *Bir İmamın Nikâh Defteri*, s. 9.

zevciyyetini tamamen kaybetmesi anlamına gelmektedir¹¹⁸. Erkek boşadığı kadına karşı maddi sorumluluklarını ödemek zorunda ve kadınında bu haklarından yararlanma hakkı bulunmaktadır. Talak ile kadının haklarından, üç aylık geçim giderini kapsayan nafaka-i iddet, var ise mehr-i müeccel hakkı, çiftin iki yaşından küçük çocukları için de ödenek vardır¹¹⁹. Erkek, eşinden boşanmak istediğinde kadına karşı sorumlu olduğu bedelleri ödemek zorundadır.

Antakya sicillerine bakıldığında talak ile mahkeme huzurunda boşanmayla ilgili örnek bulunmaktadır. 9 Kasım 1762 tarihinde Cami-i Kebir Mahallesinden Fâtıma bint-i Ahmed eşitle ilgili nafaka ödenmediğini mahkemeye bildirmesiyle, eşi Mehmed, cevabında nafakasını ödemeye gücü olmadığını ve bundan dolayı hüsnü zindeganelerinin olmayacağını belirterek Fâtıma Hatun'la talâk-ı selase ile mahkemede boşanmıştır¹²⁰.

3.2.2.2. Muhala'â

Fıkıhta kadının ayrılığı kabul etsin diye belli bir bedel vererek boşanması anlamına gelip, karşılıklı anlaşmayla olmasından dolayı muhâlea denmektedir¹²¹. Kadın boşandığı eşi huzurunda, haklarından vazgeçerek anlaşarak boşandığını şahitler huzurunda kayda geçirir ve böylece eski karı koca birbirlerini akladıklarını belirterek herhangi bir sorun oluşma durumunu ortadan kaldırmış olurlar¹²².

Muhalâ'a'da kadın, erkeği boşarken kendi haklarından vazgeçerken, bazen kocasını boşamaya ikna etmek için bedel-i hul olarak adlandırılan para veya eşya verdiği durumlar olmaktadır¹²³. Kadın, kocasından ayrılmak için belli şartları

¹¹⁸ Rifat Özdemir, "Tokatta Ailenin Sosyo-Ekonomik Yapısı (1771-1810)", *Belleten*, C.54/ S. 211 (1990), s. 1022.

¹¹⁹Madeline C. Zilfi, "Geçinemiyoruz": 18. Yüzyılda kadınlar ve Hul", *Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadınları*, (ed. Madeline C. Zilfi), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000, s. 257, 258.

¹²⁰ Avcı, *7 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicili'nin Transkripsiyonu*, s.181, 182.

¹²¹ Fahrettin Atar, "Muhâlea", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 30, Ankara 2020, s. 397.

¹²² Abacı, *Osmanlı Hukuku'nun Uygulanması*, s. 155.

¹²³ Ali Efdal Özkul, "18. Yüzyılda Osmanlı İdaresinde Kıbrıs'ta Meydana Gelen Boşanma Olayları", *Belleten*, C. 79/ S. 284 (2015), s. 132.

sağlamak zorundadır. Ayrıca, kadın çocuklarını büyütme, besleme, terbiye etme gibi haklarından vazgeçerek, çocukları babaya verme şartıyla muhalâ'a yapmaktadır¹²⁴.

Antakya'da muhalâ'a yoluyla boşanma durumlarının örneklerine rastlanmıştır. 1743 tarihinde Habibü'n- Neccâr Mahallesinden Merva binti Ebubekir mahkemede zevci Ahmet bin Mehmed ile aralarında hüsn-i zendeganelerinin olmadığını belirterek on guruş mehr-i müeccel ve nafaka-i iddeti muayyene ve mevnet-i süknadan fariga olarak muhâla'a olduğunu mahkemede tasdiklemiştir¹²⁵.

1743 yılında Sekkakin Mahallesinden Zeyneb kadın ibnet-i Hacı İbrahim Ağa nam hatun, eşi Osman Efendi ibn-i Ömer Ağa ile aralarında hüsn-i zendeganelerinin olmadığını belirterek, Osmanlı Efendi zimmetinde olan mallarından, mehr-i müeccel, altın ve kürk bahası olan yetmiş dokuz guruştan hakkı kalmadığını belirterek boşandıklarını mahkemeye kaydettirmişlerdir¹²⁶.

5 Haziran 1763 tarihinde Cami-i Kebir'den Şerife Hatun, zevcisi Ebubekir Beşe ibn Mustafa Beşe Cerrâh ile aralarında hüsn-i zindeganelerinin olmadığından dolayı tatlik eylediğini ve otuz guruş mehr-i muahhar, iddet-i nafaka ve sükna davasında aralarında anlaşarak on guruş üzerine sulh eylediklerini ve on guruşu tamamen teslim aldığını, mehr-i muahhar, iddet-i nafaka ve süknadan vazgeçtiğini kaydettirmiştir¹²⁷.

3.2.2.3. Vasi Tayini, Nafaka İhtiyacı ve Yetimlerin Durumu

Yetim kalan çocuklar için ve beldeden kayıp olanlara mallarını tasarruf etmek için nafaka ve kisve bahayı kullanmaya hüccet-i şer'iyye ile birini vasi-yi muhtar tayin etmektedir¹²⁸. Antakya'da babası ölen kişilere vasi tayin edildiğine dair örnekler vardır. 1775 tarihinde Şenbek Mahallesinden vefat eden Caferizade olarak bilinen Vaiz el-Hac Mehmed Efendi ibni el-Hac Mustafa Efendinin küçük oğulları

¹²⁴ İzzet Sak- Alaaddin Aköz, "Osmanlı Toplumunda Evliliğin Karşılıklı Anlaşma ile Sona Erdirilmesi: Muhâla'a (18. Yüzyıl Konya Şer'iyye Sicillerine Göre)", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 15, Konya 2004, s. 107, 108.

¹²⁵ Kara, *Antakya'nın III Numaralı Şer'iyye Sicili*, s. 39.

¹²⁶ Kara, *Antakya'nın III Numaralı Şer'iyye Sicili*, s. 60.

¹²⁷ Avcı, *7 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicili'nin Transkripsiyonu*, s. 366.

¹²⁸ Özdemir, "Kırşehir'de Ailenin Yapısı", s. 124.

Molla Şemseddin ve Molla Mahmud lazım gelen vasi tayini için valideleri Fatıma binti Ali Efendi'nin uygun olduğu ve vasi tayin edildiği belirtilmiştir¹²⁹. Yine aynı tarihte adı geçen yetimler için vasi olarak, vefat eden Caferizade'nin li eb er karındaşı Ebu Bekir Efendi'nin vasi tayin edildiği görülmektedir¹³⁰. Bu aile için diğer belgede ailenin çocuklarının ihtiyacı olan nafaka ve kisve baha için vasilerinin talebiyle beher yevm mirasından onar para nafaka ve kisve-i baha verilmesine izin verildiği görülmektedir¹³¹.

1809 yılında Antakya sakinlerinden Rukiye binti el-Hâc Derviş Ağa mahkemede küçük kızı Fatıma'ya bundan akdem vefat eden oğulları Mehmed ve Abdullah'tan intikal eden değerli malları ve mülkü himayesi için validesi Rukiye Hatun'un vasi tayin olduğu ve Fatıma'ya ihtiyacı olan nafaka ve kisve bahanın verilmesi hususunda mahkeme kaydı bulunmaktadır¹³².

Örneğin 1824 yılında Cebel-i Akra ahalisinden Eyrice köyünden vefat eden Hasan bin Molla Hasan'ın çocukları Hüsne, Huri, Hatice, Rukiye, Fatma için vasi olarak anneleri Fatma binti Mustafa vasi tayin olmuştur¹³³.

3 Haziran 1828 senesinde Dört Ayak Mahallesinde fevt olan Ahmet bin Hasan Ağa'nın sulbi sagire karındaşı yetime babasından kalan hisselerini korumak adına vasi lazım olduğundan, emmisi Hacı Abdülkadri bin Hasan Ağa vasi tayin edilmiş, bahsi geçen küçüğün ihtiyacı olan kisve bahası için emmisi nafaka ve kisve baha talep etmesiyle her gün on beş pare nafaka ve kisve baha verilmesine karar verilmiştir¹³⁴.

1828 yılında Antakya'da fevt olan Civelek zade İbrahim Ağa bin el-Hacı Ebubekir Ağa'nın küçük oğlu Mustafa için, merhumun büyük oğlu Süleyman Ağa'nın vasi nasb olduğu ve vasinin de yetim için lazım olan nafaka ve kisve baha

¹²⁹ Bostancıoğlu, *9 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicili*, s. 71.

¹³⁰ Bostancıoğlu, *9 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicili*, s. 71.

¹³¹ Bostancıoğlu, *9 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicili*, s. 72, 73.

¹³² Ertopçu, *12 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicili*, s. 142.

¹³³ Bolat, *18 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicili*, s. 68.

¹³⁴ Bayraktar, *20 No'lu Antakya Şer'iyye Sicili*, s. 74.

ihtiyacını belirtmesiyle küçüğe her gün iki guruş nafaka ve kisve baha fark olunmasına dair mahkeme kaydı bulunmaktadır¹³⁵.

22 Kasım 1829 senesinde Kantara Mahallesinden yaşayan, bundan önce vefat etmiş Osman bin Mustafa'nın küçük oğlu Mustafa ve küçük kızı Fatma'ya babalarından kalan arsaları korumak adına ceddeleri Emin binti Osman'ın vasi olduğuna dair kayıt bulunmaktadır¹³⁶. Adı geçen vasi, çocukların nafaka ve kisve baha farz olunmasını istediğinde çocuklar için sekiz pare nafaka ve kisve baha için kararlaştırıldığı sonucu görülmektedir¹³⁷.

Anne veya babanın vasi olarak atanmadığı durumda en yakın akrabaların kadı tarafından atama yapıldığı gibi bu atamalarda kan bağının olduğuna dair kesinlik görülmez¹³⁸. Antakya'da vasi tayinlerindeki örneklerden birinde yakın akraba olduğunu belirten ifade mevcuttur. Örneğin 1823 tarihinde Antakya'nın Toprakhisar köyünden vefat eden Mustafa Küçük bin İsmail'in yetim olan küçük kızları Halime ve Havva'nın mallarının korunması için emmileri İsmail'in vasi tayin edildiği ve vasi olan emmilerinin çocuklar için nafaka ve kisve bahaya ihtiyaç olduğunu belirterek yirmişer pare nafaka verilmesinin kabul edildiği örneği bulunmaktadır¹³⁹. Ayrıca akraba olup olmadığı kesin olarak belirtilmeyen örnek de bulunmaktadır. 1823 tarihinde Habibü'n Neccâr Mahallesinden Muhammed bin İbrahim'in küçük kızı Fatma'ya vasi lazım olması sebebiyle Mustafa bin İbrahim'in vasi tayin olduğu görülmektedir¹⁴⁰.

Osmanlı toplumunda yaşayan gayrimüslim ailelerinde de bu tür örnek bulunmaktadır. Anne babasından biri veya ikisi ölen küçük gayrimüslim çocukların şer'i işlerine bakmak ve ailelerinden kalan miras mallarını korumak için kadı tarafından güvenilir bir vasi tayin edilmektedir¹⁴¹. Örneğin 2 Ekim 1743 tarihinde

¹³⁵ Bayraktar, *20 No'lu Antakya Şer'iyye Sicili*, s. 113.

¹³⁶ Bayraktar, *20 No'lu Antakya Şer'iyye Sicili*, s. 173.

¹³⁷ Bayraktar, *20 No'lu Antakya Şer'iyye Sicili*, s. 174.

¹³⁸ Abacı, *Osmanlı Hukuku'nun Uygulanması*, s. 166.

¹³⁹ Güngör (Karadağ), *17 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicili*, s. 164, 165.

¹⁴⁰ Güngör (Karadağ), *17 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicili*, s. 184.

¹⁴¹ İzzet Sak, "Şer'iyye Sicilleri Işığında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Aile Hayatı: Konya Örneği (1700-1725)", *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 7 (2012), s. 130.

Habibün Neccâr Mahallesinden mürd olan Manuk veled-i Safar nam Halikin küçük kızları Ağşa ve Turfende'nin babalarından kalan mallarının korumak adına vasi lazım olduğundan li-ebebeyn ammileri Haçar veled-i Safar nam Nasrani vasi tayin edilmiştir¹⁴².

3.2.3. Ailenin İskân Hürriyeti

3.2.3.1. Mahalle

Mahkeme kayıtlarında geçen bilgilerde çoğunlukla olayların kazanın, hangi mahallesinde geçtiği belirtilmektedir. Bu durum mahallelerin, hem şehirleri tanımakta, hem de şehrin insanlarını tanımakta önemli alan olduğunu göstermektedir.

Mahalle fiziksel bir ünite olmak dışında şehirdeki bireyler arasında sosyal dayanışmanın oluşmasını sağlayan nitelik taşımaktadır¹⁴³. Osmanlı mahallesinde doğum, evlenme, ölüm gibi olaylarda dayanışma meydana gelmekte ve böylece mahalle aile ile bir bağ içinde oluşmaktadır¹⁴⁴. Mahallelerde gelişen herhangi bir suç olayı tüm mahalleyi ilgilendiren bir mesele haline dönüşebilmektedir. Suçlunun bulunamadığı durumlarda tüm topluluk cezalandırılabilir¹⁴⁵. Mahallede herhangi bir olayın aydınlatılabilmesi için herkes sorumlu tutularak vergi yükümlülüklerinin tespit edilmesi ve bu vergilerin eksiksiz toplanması ile merkezi otoritenin ve genel olarak güvenliğin tam olarak sağlanabilmesi amaçlanmıştır¹⁴⁶.

Mahallelerde kişiler arasındaki etkileşim sosyal hayatı canlandırmaktadır. Küçük ticaret ilişkileri, ufak kent birimi olan mahalle ile birleşerek asıl kenti oluşturmaktadır¹⁴⁷. Antakya mahallelerinde yaşayanlar da şehrin sosyal hayatını ve kültürünün en önemli örneği olmuşlardır.

¹⁴² Kara, *Antakya'nın III Numaralı Şeriyye Sicili*, s. 53.

¹⁴³ Doğan Kuban, "Anadolu-Türk Şehri, Tarihi Gelişmesi Sosyal ve Fizik Özellikleri Üzerinde Bazı Gelişmeler", *Vakıflar Dergisi*, S.7 (1968), s. 66.

¹⁴⁴ Ortaylı, *Aile*, s. 50.

¹⁴⁵ İnalçık, *Klasik Çağ*, s. 80.

¹⁴⁶ Özer Ergenç, "Osmanlı Şehrindeki "Mahalle" nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine", *Osmanlı Araştırmaları*, C. IV (1984), s. 73.

¹⁴⁷ Suraiya Faroqhi, *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla*, Tarih Vakfı Yurt yay. , İstanbul 2002, s. 167.

3.2.3.2. Ev ve Evin Fiziki Yapısı

Sözlük anlamı ile ev bir yerde toplumsal, kültürel ekonomik olarak temsil etme görevini üstlenen, birçok kişinin toplanıp toplumsal ilişkiler kurmasını sağlayan kuruluştur¹⁴⁸. Bireyler aileleriyle bu mülklerde yaşamaktadır. Dolayısıyla evler aile içi ilişkilerin oluşmasını sağlamaktadır. Bu ilişkiler toplumsal, kültürel, ekonomik ve dini yönden kendini göstermektedir. Böylece şehrin sosyal hayatı ortaya çıkabilmektedir.

Antakya'daki ev ve evin fiziki alanıyla ilgili bilgilere ulaşmak için şer'iyye sicillerindeki mülk satışlarından faydalanılmıştır. Evlerin katlı veya müstakil olduğu "tahtani" ve "fevkani" denilerek belirtilmiştir. Mülkün bölümleri "bab" olarak açıklanmıştır. Evin odaları arasında mutbağ (mutfak), kenef (tuvalet), havlu bölümleri hemen hemen bütün mülk satışlarında belirtilmiştir. Örneğin 1823 tarihinde geçen Cami-i Cedid mahallesinde gerçekleşen bir mülk satışında dört bab fevkani ve tahtani, bir bab tahtani mesken ve mutbağ, kenef, havlu bölümleri belgede belirtilmektedir¹⁴⁹. Evin bölümlerinde ayrıca kiler¹⁵⁰, çardak¹⁵¹, eyvan¹⁵² bölümlerine de bazı mülk satışlarında rastlanmıştır.

Antakya'da mülk satışlarında konak satışının olduğu ve bu konağın bir tarafı ev, bir tarafı yol olduğu da belirtilmiştir¹⁵³. Bu gibi ev satışlarında çevrelerinde ne olduğuyla ilgili de bilgi verilmektedir. Genellikle Antakya evlerinin çoğunun bir tarafı tarik olarak belirtilen yoldur. Bunu dışında evin çevresini ifade ederken eşcâr olarak belirtilen ağaçlara da rastlanmaktadır¹⁵⁴.

3.2.3.3. Ev Eşyaları

Şahısların oturduğu evlerde kullanılan eşyalar tespiti için şer'iyye sicillerinde yer alan tereke belgelerinden istifade edilmiştir. Terekelerden yola çıkarak kullanılan

¹⁴⁸ *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu C. 1, 308.

¹⁴⁹ Güngör (Karadağ), *17 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicili*, s. 88.

¹⁵⁰ Güngör (Karadağ), *17 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicili*, s. 240.

¹⁵¹ Bolat, *18 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicili*, s. 52.

¹⁵² Güngör (Karadağ), *17 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicili*, s. 240.

¹⁵³ Güngör (Karadağ), *17 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicili*, s. 87.

¹⁵⁴ Güngör (Karadağ), *17 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicili*, s. 135.

eşyaları kullanan aileler hakkında tespitler yapmak mümkündür. Terekelerde Müslüman veya Gayrimüslim olarak dini ve cinsiyet şeklinde sınıflandırma yapılabilmektedir¹⁵⁵. Terekelerde adı geçen eşyaların isimlerinin başında yer alan köhne, kebir, cedid gibi ifadeler eşyaların niteliğini belli etmektedir.

Antakya’da ailelerin kullandığı eşyalardan örnekler seçilmiştir. Bunlardan bazıları; döşek, yorgan, minder, yastık, kilim, ayna, seccade sim tarak, yastık yüzü, tabanca, tüfenk, hamam leğeni’dir¹⁵⁶. Ayrıca saat, gözlük, yüzük, maşa, sabun ve lüle örnek olarak verilebilmektedir¹⁵⁷.

Evin bölümlerinden olan şer’iyye sicillerinde sıklıkla karşılaşılan matbah, mutbağ gibi ifadeler olan mutfak da ailenin yeme içme kültürünün gelişmesini sağlayan evin önemli bir bölümüdür. Bunlara örnek olarak sahan, tas, sini, hamur leğeni, saplı tas, tencere, leğen sini, tencere kapak, tava, mangal, tabak, bıçak, yıldızlı sim fincan sayılabilmektedir¹⁵⁸. Terekelerde bazı yiyecek isimleri de geçmektedir. Bunlara örnek olarak pirinç, yağ, nohud, soğan, karabiber, tuz, peynir, bulgur unu verilebilmektedir¹⁵⁹.

Antakya ahalisinin kullandığı bazı giyim eşyalarına örnek verilerek dönemin kıyafet kültürünü tahmin etmek mümkündür. Gömlek, entari, kemer kuşak, kürk, izâr peçe yaşmak, bez kaftan, çakşır bunlara örnektir¹⁶⁰. Sarık, kırmızı dolama, papuç, çizme, yağmurluk gibi eşyalarda sayılabilmektedir¹⁶¹.

3.3. Antakya’da Dini Gruplar

Osmanlı Devleti’nde Müslümanların yanı sıra gayrimüslim nüfusunda ikamet ettiği bilinmektedir. Gayrimüslim tebaanın şehrin birçok yerinde izlerine rastlamak

¹⁵⁵ Muhiddin Tuş- Bayram Ürekli, “Osmanlı’da Ailenin Niceliği, Eş Durumu ve Çocuk Sayıları: Konya Örneği”, *Kafalı Armağanı*, Akçağ Yayınları, Ankara 2002, s. 271.

¹⁵⁶ Güngör (Karadağ), *17 Numaralı Antakya Şer’iyye Sicili*, s. 92, 93, 153, 253.

¹⁵⁷ Kara, *Antakya’nın III Numaralı Şer’iyye Sicili*, s. 52, 125, 126.

¹⁵⁸ Güngör (Karadağ), *17 Numaralı Antakya Şer’iyye Sicili*, s. 93, 128, 149, 153.

¹⁵⁹ Bolat, *18 Numaralı Antakya Şer’iyye Sicili*, s. 238, 239.

¹⁶⁰ Tatar, *8 Numaralı Antakya Şer’iyye Sicili*, s. 119, 131, 155.

¹⁶¹ Kara, *Antakya’nın III Numaralı Şer’iyye Sicili*, s. 40, 52, 67.

mümkündür. Antakya’da Müslümanların yanı sıra Rumların, Yahudilerin ve Ermenilerin yaşadığı belirtilmektedir¹⁶².

3.3.1. Müslim-Gayrimüslim Arası İlişkiler

Aynı coğrafyada yaşayan, aynı mahalleyi paylaşan birbirleriyle komşuluk yapan farklı dine mensup insanların birbiriyle etkileşimi kaçınılmazdır. Antakya’da yaşayan Müslümanlar ile gayrimüslimlerin birbirleriyle olan ilişkileri dönemin mahkeme kayıtlarından örneklerle anlaşılmaya çalışılacaktır.

Osmanlı Devleti’nde Müslümanların Müslüman gibi yaşaması, gayrimüslimlerinde yine kendi kültürlerine göre yaşaması esas alınmıştır. Farklı dine mensup kişilerin birbiriyle iletişimi yine Osmanlı Devleti’nin kurallarına göre kurulabilmektedir. Bunu en küçük örneği kıyafet meselesidir. Müslümanların gayrimüslim kıyafetleriyle gezmesi yasaklandığı gibi gayrimüslimlerinde Müslüman kıyafetlerinde gezmesinin yasak olduğu görülmektedir¹⁶³. Örneğin Antakya’da 20 Temmuz 1776’da Antakya kadısına bildirildiğine göre, Yahudi taifesinin kendilerine mahsus olan elbiselerini terk edip, başlarına kavuk ve sarıkları giyerek Müslüman taifesinin giydiklerine benzer kıyafet giymelerine dikkat edilmesi hususunda buyuruldu kaydı bulunmaktadır¹⁶⁴.

Antakya’da ikamet eden gayrimüslimlerin Müslüman halkı etkileyebildiğini gösteren bir örnek de bulunmaktadır. Antakya’daki Müslüman halkı gayrimüslimler gibi bir günden beri giyinip kuşanıp, türlü türlü eğlence ve zevke ilişerek günaha girdikleri, bunların İslam’a uygun haramdan uzak davranmaları bildirilmiştir¹⁶⁵. Bu örnekteki gibi Müslümanların Müslümanca davranmalarının kesin olarak uyarıldığını aksi halde kültür bozukluğu ve davranış değişikliğinin ortaya çıkacağı düşüncesinin oluştuğu sonucu çıkabilmektedir.

¹⁶² Adem Kara, “XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Antakya’da Gayrimüslimlerin Sosyo-Ekonomik Yapısına Genel Bir Bakış”, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, S. 22 (2004), s. 38.

¹⁶³ Yavuz Ercan, “Osmanlı İmparatorluğunda Gayrimüslimlerin Giyim, Mesken ve Davranış Hukuku”, *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S.1 (1990), s. 118.

¹⁶⁴ Bostancıoğlu, 9 Numaralı Antakya Şer’iyye Sicili, s. 131.

¹⁶⁵ Güngör (Karadağ), 17 Numaralı Antakya Şer’iyye Sicili, s. 71, 72.

3.3.2. Gayrimüslimlerin Kadı Mahkemesine Müracaatı

Antakya'da yaşayan gayrimüslim kesimin mahkemede hak arama, mülk satışı, hisse talebi gibi birçok konuda davalarına rastlanmaktadır. Örneğin 1823 yılında Saha Mahallesinden Aişe hanım ibnebe Mustafa Efendi'nin vekili kardeşi Mehmed Efendi mahkemeye gelerek, Şenbey Mahallesinden zımmi Zarif veledi Ceber ve kızlar Gara İzah ve Suzan Melamin adına vekalet ve oğlu Abdülmesih kızı Ferukiye adına vesaye ifade etmiştir ki, dört bab fevkani ve tahtani mesken ve bir bab mesken, Aişe hanımın vekili Mehmed Efendi'ye bin guruş semene satıldığını ve ne kendisinin ne çocuklarının alakası kalmayıp mülkün Aişe hanımın mülkü olduğunu belirten belge bulunmaktadır¹⁶⁶.

Gayrimüslimlerin hak talebinde bulunduğu da görülmektedir. Örneğin 1826 tarihinde Cünte köyünden zımmi Cebuvver bin Abraham mahkemede zımmi Cercus ve kardeşi İlyas veledi Mihail'i dava ederek, bundan önce vefat eden babası Abraham'ın Cünte karyesindeki üzüm bağını, vasi olduğunu belirterek Meryem binti Yasef, dokuz yüz otuz semene satıldığını, bu satışın fuzuli olduğunu ve geri istediğini belirtmiş, mahkemede ise kadının vasi olarak önceden hakim olan Osmanlı Efendi tarafından atandığını ve satışın fuzuli olmadığını, bağın Cercus ve kardeşi İlyas veledi Mihail üzerlerine olduğu kesinleştirilmiştir¹⁶⁷.

Ayrıca gayrimüslimlerin alacak meseleleri içinde mahkemeye müracaatı görülmektedir. 12 Eylül 1743 senesinde Antakya Kazası'nda Mihâil'in arzuhalinde, Hacı paşa mezrasından Mustafa umki nam kimesne de babası Corcos'un yirmi üç guruş alacak hakkı olduğunu ve hakkını almak istediği için mahkemeye başvurduğu görülmektedir¹⁶⁸.

28 Haziran 1775 tarihinde Cübür adlı zımminin ibrâ-yı tam-ı zımmiye olan seksen dört guruşu, el-hâc Bekir oğlu İsmail Beşe, Kalaycı Yağob zımmi, Yasef zımmi ve Abdullah zımminin kefil olduğuna dair mahkeme kaydı bulunmaktadır¹⁶⁹.

¹⁶⁶ Güngör (Karadağ), *17 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicili*, s. 87, 88,

¹⁶⁷ Bolat, *18 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicili*, s. 233, 234.

¹⁶⁸ Kara, *Antakya'nın III Numaralı Şer'iyye Sicili*, s. 174, 175.

¹⁶⁹ Bostancıoğlu, *9 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicili*, s. 60.

1824 senesinde Sarı Mahmud Mahallesinden bundan önce mürd olan Kaşrin veledi Cercis'in veraset zevci Dürzi Cabire veledi Elenor ile kız karındaşı Marim mahkemede zevcisi mürd olan mesfure Cabire davasında, terekesinden bir miktarın teslim olunmasını talep etmekte iken Cabire cevabında hisse-i iadesi yedine teslim olunduğunu belirterek bu durumu Tuzcu zâde Ömer Efendi ibni Fetullah ve Hımar zâde Monla Ahmed ibni Hacı İsmail'in şahitliğinde kesinleştirilmiştir¹⁷⁰.

3.3.3. İhtida Olayları

İhtida sözlük anlamıyla başka dinden çıkıp Müslüman olma anlamına gelmektedir¹⁷¹. İhtida için sadece kelime-i şehadet getirme koşulu vardır ve bunu yapan kişinin yanında en az iki şahidin bulunması gerekmektedir¹⁷².

Antakya'da ihtida olaylarının örneğine rastlanmaktadır. Hammat Mahallesinden Meryem binti Hazal, İslam'a geçmiştir ve isminin Fatıma olarak değiştirildiğine dair mahkeme kaydı bulunmaktadır¹⁷³.

3.4. Sosyal Hayatta Kadın

Antakya Kazası'nda kadınların sosyal hayattaki rolü sicillerden anlaşıldığı üzere kendini hissettirmektedir. Sözlükte evin anlamlarında biri zevcedir ve ev bekçisinin anlamı evin kadını olduğu belirtilmiştir¹⁷⁴. Kadının evle, aile kurmakla ve aile olmakla ilgili rolü elbette önemlidir. Ama bu ifade kadının sosyal hayatta sadece aile meselelerinde kendini gösterdiği sonucunu çıkarabilmektedir ki bu doğru ifade olmayıp sicillerden anlaşıldığına göre kadının sosyal yaşamda kendini gösterdiği tek alanın bu olmadığı anlaşılmaktadır.

Mülk davalarında kadınların adının geçtiğini belgelerde sıklıkla görülmektedir. Böylece kadının ekonomik hayatta varlığını görmek mümkündür. Örneğin 11 Ocak 1776 tarihinde Sükkakin Mahallesinden Hanife binti Mehmed mahkemede boyacı

¹⁷⁰ Güngör (Karadağ), *17 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicili*, s. 105.

¹⁷¹ *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu, C. 1, s. 1053.

¹⁷² Emel Himmetoğlu, "Osmanlı'da İhtidâ Hareketleri ve Adana'da İhtidâ Edenler (1750-1799)", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 13/ S.74 (2020), s. 138.

¹⁷³ Ertopçu, *12 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicili*, s. 35.

¹⁷⁴ *Tarama Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu, C. III, Ankara 1995, s. 1566, 1567.

taifesinden el-hâc Mustafa'dan, ahir diyara giden hayatı ve mematından haberi olmadığı zevci Mehmed bin el-hac Paşanın kırk gurusu hakkı olduğu ve Hanife'nin şiddetle ihtiyacı ve nafaka-i kisveye muhtaç olmasından dolayı hakkını istemektedir¹⁷⁵.

1 Mayıs 1777 tarihinde Antakya'da Zahriye medresesinde sakin Molla oğlu Halil ibni Ali Beşe bin Yusuf mahkemede Şeyh Ali Mahallesi sakinlerinden Hatice binti Ramazanı dava ederek, mahallede üç bab mesken ev, bir matbah, kenif, havlu ve kadimi havi bir bab menzil ile Akcurun köyü toprağında elli zeytin ağacı ammizadesi Deli Mehmed bin Ramazan Ağa ibni Mehmed evlad-ı vakfından tevliyet ve süknasına mutasarrıf iken onbeş sene önce vefat etmiş ve Hatice, Deli Mehmed'in kayınvalidesi olmak takribiyle, menzili ve zeytunu fuzuli zapt ettiği belirtilmiştir¹⁷⁶.

2 Şubat 1777 tarihinde vefat eden el-hace Emine binti el-hac İbrahim bin Abdullah'ın veraseti büyük kızı Safiye binti el-hac Mehmed ve li-ebeveyn er karındaşı Mustafa'nın oğulları el-hâc İbrahim ve Şam'da sakin Ömer arasında sakin geçen mahkeme kaydında, yüz kırk beş kuruşa bir siyah cariye satın alındığının bahsi geçmektedir¹⁷⁷. Bu o dönemde cariyeliğinde mevcut olduğunun göstergesidir.

1808 yılında Cami-i Kebir Mahallesinden Ebu Bekir bin Molla bin Halil mahkemede, validesi Fatıma binti Şeyh Ebu Bekir mahzarında dava edilip validesinin, validesi Huri binti Mehmed'in bir bab menzilin yarı hissesini yüz guruşa teslim etmiş ve 10 senedir mutasarrıf olduğu bu menzile validesinin müdahale ettiğini belirterek mülkün Ebubekir'e nısf-ı yüz guruşa teslim edildiği şahitlerle kesinleştirilmiştir¹⁷⁸.

26 Şubat 1809 tarihinde Sofular Mahallesinden Ümmügülsüm bint-i Seyyid Hasan, üç bab tahtani meskeni beş yüz gurusu semene Seyyid Mehmed ve karındaşları Seyyid Ahmed ve Bekir bin Hâc'a evlatlarından vekâlet-i bey ve teslim eylemiş ve

¹⁷⁵ Bostancıoğlu, *9 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicili*, s.102.

¹⁷⁶ Bostancıoğlu, *9 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicili*, s. 253, 254.

¹⁷⁷ Bostancıoğlu, *9 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicili*, s. 188.

¹⁷⁸ Ertopçu, *12 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicili*, s. 49.

küçük çocukların baliğ olduğunda hisselerini geri almayacağını da kayda geçirmiştir¹⁷⁹.

26 Şubat 1809 tarihinde Dörtayak Mahallesinden Safiye binti Mustafa Çavuş'u mahkemede vekili el-hâc Mehmed bin el-hâc Hüseyin temsil ederek iki bab tahtani meskeni Mehmed ve Ali'ye yedi yüz elli guruşa teslim eylediğini gösteren bir kayıt bulunmaktadır¹⁸⁰.

17 Şubat 1810 tarihinde Hammare Mahallesinden Meryem Hatun binti Mustafa Hasan mahkemede ammisi Halil Ağa bin Mehmed muhızırında üzerine davasında, Şeyh Ali Mahallesinde pederinden intikal eden menzilin hissesi ve fevt olan karındaşı es-Seyyid Hasan bin Hüseyin'den hissesini istediği mahkeme kaydı bulunmaktadır¹⁸¹.

1821 senesinde Hümmare Mahallesinden el-hâc Mustafa'nın bin Yüco Beşe validesi Fatıma Hatun binti Hüseyin Beşe mahkemede Cami-i Kebir Mahallesinde nısfiyet mülkü olan iki bab fevkani ve tahtani meskeni satışına talip olan el-Hâc Melik Efendiye bin dört yüz guruş semen karşılığında teslim ettiğini ve evle alakası kalmadığını belirten mahkeme kaydı vardır¹⁸².

8 Mayıs 1828 tarihinde Sofular Mahallesinden Tandırcı oğlu Osman Ağa bin mahkemede, el-hacı Halime hatun'un mahalledeki bir bab menzili istemesiyle iki bin guruş seman karşılığında mülk satışı gerçekleştirilmiştir¹⁸³.

17 Ekim 1815 tarihinde Habibün'n Neccar Mahallesinde Fatıma binti Hacı Ali'nin mülkünü mahkemede satmak üzere vekâlet aracılığıyla ve şahitler huzurunda, mülke talip olan Hafize Hatun'un vekili zevci es-seyyid Mehmed Talip Ağa'ya bin sekiz yüz guruşa sattığı görülmektedir¹⁸⁴. Bu belge kadınların mülk işlerinde alım satım yaptığını ve bunu mahkeme de kendilerine vekil tutarak yapabildikleri göstermektedir.

¹⁷⁹ Ertopçu, *12 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicili*, s. 80, 81.

¹⁸⁰ Ertopçu, *12 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicili*, s. 136.

¹⁸¹ Ertopçu, *12 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicili*, s. 167, 168.

¹⁸² Güngör (Karadağ), *17 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicili*, s. 113.

¹⁸³ Bayraktar, *20 No'lu Antakya Şer'iyye Sicili*, s. 63.

¹⁸⁴ Bahtiyar, *15 No'lu Antakya Şer'iyye Sicili*, s. 65, 66.

Bir kadın hakkı olan malı almak için mahkemeye başvurabilmektedir. 1825 tarihinde Karamut Hanı toprağından Fatıma binti Beyazıd vefat eden ammisi Süleyman bin Ali Reyhani malı olan üç baş manda, bir baş binek hayvanı talep eylediğinde Hacı Bekir zapt etmiş ve bunun üzerine o bölgeden Budak oğlu Mustafa ve başka bir şahadetleriyle Fatıma Hatunun intikal eylediğine dair belge mevcuttur¹⁸⁵. Bu kayıttaki gibi kadının vekili olmayıp bizzat mahkemede kendisinin bulunduğu görülmektedir.

¹⁸⁵ Bolat, *18 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicili*, s. 178, 179.

4. DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: MAHKEME VE AHLAK

4.1. Osmanlı Toplumunda Birey

Sözlükte birey, insan topluluğunu oluşturan, insanların benzer yanlarını kendinde taşıyan ve aynı zamanda kendine özgü özellikleri bulunan fert; düşünsel, duygusal, iradeyle alakalı özellikleri toplum içinde belirlenen, toplumu oluşturan fert anlamındadır¹⁸⁶. Toplum içindeki birey kendi yaşantısıyla aynı zamanda toplumu yansıtmaktadır. Her bir insan şehrin sosyo-kültürel yapısına örnek bir model sayılmaktadır. Antakya'da araştırdığımız dönemde bireylerin aile yaşantısı ele alınarak Osmanlı toplumunda bireylerin yaşamı hakkında bilgiler bulmak mümkündür. Buraya kadar araştırmada bireylerin aile hayatına değinilmiştir. Bu bölümle bireylerin toplumsal hayatı göz önünde bulundurularak ideal birey durumuna uygun veya uzak olduğu tartışılacaktır.

4.2. Hayırseverler

Osmanlı toplumunda yardıma muhtaç kişilere, vakıflara, camilere kendi zimmetlerinden pay ayıran hayırsever olarak da adlandırılabilen kimselere dair örnekler bulunmaktadır. Antakya'da hayırseverlerin ideal birey durumuna uygun olduğu söylenebilir. Örneğin Merhum Çavuşzade kızı Hemşan zade Ahmet Efendi'nin eşi Benefşe Hatun, merhumenin süls malından vasiyet kocası Ahmet Efendi vesayeti sebebiyle hayır işlerinde kullanmış ve kalan yetmiş guruşu bedel-i asker verilerek Ahmed Efendi'nin zimmetinde akçe kalmadığı kayda geçirilmiştir¹⁸⁷. Örnekte olduğu gibi kendi gelirin bir kısmını hayır işlerine harcayan bireylerde bulunmaktadır. Bu bireylerin toplumda ideal bireye uygun olduğu söylenebilir.

4.3. Toplumda Suçlar ve Suçlular

4.3.1. Hırsızlar ve Hırsızlık Olayları

Toplumun huzurunu bozan, çevresine uygun olmayan davranışlarda bulunan kimseler her toplumda olduğu gibi Antakya'da da vuku bulmuştur. Hırsızlar ve

¹⁸⁶ *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu, C. 1, s. 308.

¹⁸⁷ Bolat, *18 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicili*, s. 99.

hırsızlık yapanlarla ilgili örnekler bulunmaktadır. Örneğin 1744 senesinde el-Hâc Mehmed bin Salim mahkemede Süveydiye nam karyesinde Gök Ali ve Kara Fakı ve karye-i mezkur şeyhi, bundan önce hayvanlarını zapt ettiğini belirtmiştir¹⁸⁸.

Bir başka belgede Antakya sakinlerinden, bir gece evinde yokken, evinde bir bakire kızı ve kız karındaşı yalnızken, Antakya sakinlerinden Serdengeçti ağası Bekir ağanın küçük kölesi, gece yarısında, evine inip iki iyalinin ırzına geçip, cebren ve kahren bir miktar eşyayı nehb ve gâret etmesiyle hakkını aramak için mahkemeye başvurmuştur¹⁸⁹.

Antakya'da gelişen bir başka örnek de Antakya Kazası'nda herkesin kendi malı olan zeytun ağaçlarına kimse dahil olmazken bazı karyelerden birbirlerinin ağaçlarından zeytun sırkan eylediği arzuhal aracılığıyla fukara tarafından bildirilmiş ve bu vesileyle bu durumun engellenmesi, fukara ve zayıfların mallarının korumalarına dair buyuruldu mevcuttur¹⁹⁰.

Çalınan eşyaların hırsızların yakalanmasıyla geri sahibine teslim edildiği örneğine de rastlanmıştır. Örneğin Şamlı Seyyid Yasin'in çalınan eşyaları Hacı Hüseyin Ağa'nın vasıtasıyla haydutlardan alınıp Hamalı Seyyid Mehmed bin Hacı Zeyn aracılığıyla meclis-i şer'e teslim edilmiş ve alınan eşyaların listesi de belgenin altında yayınlanmıştır¹⁹¹.

4.3.2. Hilekârlar ve Kalpazanlar

Antakya'da 3 Aralık 1815 tarihinde Bezge köyünden Molla Ahmed bin el-Hâc Ahmed mahkemede, misafir olarak bulunan Halebli Katarioğlu es-seyyid Mustafa'yı dava ederek, daha önce adına iki kantar tütünü ödeme ve semeni Antakya tüccarından aynı fiyata satması gerekirken fazla fiyattan sattığını birtakım şahitlerle

¹⁸⁸ Kara, *Antakya'nın III Numaralı Şer'iyye Sicili*, s. 257, 258.

¹⁸⁹ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, *5 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicili*, s. 10. Diğer örnek arşiv kaynaklarında Antakya Şer'iyye Sicilinin kısaltması olan A.Ş.S kullanılacaktır.

¹⁹⁰ Güngör (Karadağ), *17 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicili*, s. 180.

¹⁹¹ Bolat, *18 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicili*, s. 88.

kabul ettirmiş¹⁹². Fiyatların normal fiyatından fazlaya satılması bir hilekârlık örneği olduğu söylenebilir.

4.3.3. Katiller

Antakya'da gerçekleşen suç ve suçlularla ilgili önemli belgelerde öldürme olaylarıdır. Antakya'da bu hadiselerin meydana geldiğine dair birçok örnek bulunmaktadır. Örneğin 1744'te Şenbek Mahallesinden el-hac Ali bin Abdullah ve eşi Meryem bint-i Mustafa mahkemeye gelerek kızları Safiyye döşeginde yatarken göğsünden tüfenk kurşunuyla katledildiği katilin kim olduğu bilinmeyip, haneye gelinip keşf olunması talep etmişler ve keşfin gerçekleştiğini gösteren örnek bulunmaktadır¹⁹³.

Örneğin Ali mahkemede, gicelik ile oğlunun katıldığını, bazı mazanne olanlardan dava kaydında iken mazul kadı birer miktar tecrim ve kendisini tahfif ile ta'vik edip mağdur olmasıyla mübaşir kullarının tayin edilip teftiş ve tefehhus edilmesi hususunda kayıt bulunmaktadır¹⁹⁴.

Bir başka örnek olarak, mahkemeye başvuran Musa, Antakya Nahiyesinde Kasırda Babetre köyü Şeyhi Mehmed, bağın bekleyip nihayetle ücretin talep ettiğinde karındaşı oğlu Mustafa'yı gece katledip ve ihfa eylemeleriyle, mübaşir tayinin buyurup, ihfa ve şer'an sübut bulan ihkak olunması konusunda kayıt bulunmaktadır¹⁹⁵.

Bir başka belgede, Seyyid Hasan mahkemede, pederi Antakya voyvodası kullarının tüfenkçilerinden olup, Kasir Kazası'nda Kalanus köyünün mal-ı salıyanesi cem için voyvoda mümaileyh tarafından köye tayin edip, irsal eylediklerini, köy ahalileri ittifak edip pederini bi gayri hak katlettiğini ve pederinin tüfenk, bir kılıç, bir tek piştov ve bir yağmurluk voyvodanın yanında zabtında bulunduğu, merahim-i aliyyelerinde mevcut olduğunu, köy ahalileriyle icra-yı hak buyurulmak babında

¹⁹² Bahtiyar, *15 No'lu Antakya Şer'iyye Sicili*, s. 98, 99.

¹⁹³ Kara, *Antakya'nın III Numaralı Şer'iyye Sicili*, s. 133.

¹⁹⁴ BOA, A.Ş.S. No.5, s. 5.

¹⁹⁵ BOA, A.Ş.S. No.5, s. 6.

huzur-ı devlete ihzar ve mürafa'a-i şer buyuruldu ve mübaşir kullarına niyaz olunmuştur¹⁹⁶.

Bir diğer örnek, 2 Aralık 1774 senesinde bundan önce Haric-i suvarda vaki Masukiye bahçeleri arasında Kuşcaaz adlı kişinin öldürülmesi sonucu teftişinin yapıldığı ve çevredeki ahalinin gözetlendiği ve yakalanmasına dair belge bulunmaktadır¹⁹⁷.

2 Aralık 1774 tarihinde gerçekleşen başka bir olayda ise Kusayr Nahiyesi köylerinin arasında daha önce bir neferin öldürülmesiyle sual ve teftişinin yapıp katillerin yakalanmasına dair mahkeme kaydı bulunmaktadır¹⁹⁸.

28 Kasım 1775 tarihinde Küçük Karaçay bahçesiyle Büyük Karaçay arasında tüfek kurşunuyla öldürülen Arab Kasım'ın katilinin her kimse bulunması mahkemeye kaydettirilmiştir¹⁹⁹.

27 Kasım 1775 tarihinde Cünde köyüyle, Devri köyü arasında bir nefer bazerganı öldürülüp eşyalarının da yağmalanmasıyla, durum devlet memurlarına haber verilmiş ve mübaşir tayin edilip, katillerin yakalanmasına dair mahkeme kaydı bulunmaktadır²⁰⁰.

1776 senesinde el-Hâc Mehmed mahkemede, karındaşı el-Hâc Ahmed hacca giderken Kusayr nahiyesinde vaki Bedrin köyünde yol üzerinde, şeyhi Şeyh Ali merkum karındaşı, tarafından öldürülmesi, mal ve davarının da alınmasıyla mübaşir kullarının tayin olunmasına dair kayıt bulunmaktadır²⁰¹.

29 Nisan 1777 senesinde Antakya kadısı ve diğer devlet memurlarına inha olunduğuna göre, Antakya'ya tabi Saferce köyünden Divanegan zümresinden Karaca Hüseyin ve Karsu Köyünden yine Divane zümresinden öldürülen Seyyid Ahmed

¹⁹⁶ BOA, A.Ş.S. No.5, s. 8.

¹⁹⁷ Bostancıoğlu, *9 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicili*, s. 59.

¹⁹⁸ Bostancıoğlu, *9 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicili*, s. 59.

¹⁹⁹ Bostancıoğlu, *9 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicili*, s. 68.

²⁰⁰ Bostancıoğlu, *9 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicili*, s. 69.

²⁰¹ Bostancıoğlu, *9 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicili*, s. 133.

şekavet-pişelerin ahalisinde suçluların olduğu ve cezalandırılmasına dair mahkeme kaydı bulunmaktadır²⁰².

Örneğin Cebel-i Akra nahiyesinden ordu karyesinden Şefilerden Şerif Ağa ve Hanif Ağa ve Tiryaki Ağa ve Mehmed Ağa mahkemede, bi gayri hakk babaları İbiş Ağa ve dayıları Mehmed Ağa'nın öldürüldüğü için mahkemeye başvurmuşlardır²⁰³.

Antakya'da geçen bir başka katil hadisesi ise Hac ve Ubul nam Marmenes nam mahalden, Osman bin Ahmed'in, kurşunuyla vurulup katledildiği mahkemede bildirilmiş, yapılan keşif ve kurşun yarasıyla fevt olan Ubul'un zevcesi Emmun, annesi Hadice, kardeşi Ahmed, Mehmed, ve Abdullah, mahkemede Osman'ın katledildiğini ispat ederek kısas istemediklerini altı yüz guruş Osman'dan alındığını gösteren belge bulunmaktadır²⁰⁴.

19 Şubat 1822 tarihinde Antakya kadısına ve diğer devlet memurlarına inha olunduğuna göre bir neferin katledilmesi sonucu bunu yapanın her kim ise cezalandırılması için teftişinin gerekliliğine dair kayıt vardır²⁰⁵.

Öldürme olayının kasıtlı olmadığına kanıtlanmak istenildiği belgelerde bulunmaktadır. 1823 tarihinde Koca Abdi Bölüğü Mahallesinden Ahmed bin Mahmud mahkemede, aynı yerden Abdullah bin Hasan ile yüzleşerek merkurum yedinden kaza sonucu tabancayla kardeşi Ömer Muhammed'in ölmesiyle, bunu kaza ile gerçekleştiğini kanıtlamak için Keşşaf tayin edilip, kaza olduğunun sonucu ile mahkeme sonlanmıştır²⁰⁶.

Öldürme davalarına bir başka hadise ise, 20 Mart 1830 senesinde Antakya naibine, mütesellim olan Ali yaverin öldürüldüğü ve merkurum Şeyh Ali kanlılarının her kim ise dikkatle bulunması babında belge bulunmaktadır²⁰⁷.

²⁰² Bostancıoğlu, *9 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicili*, s.239.

²⁰³ Bolat, *18 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicili*, s. 228

²⁰⁴ Bolat, *18 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicili*, s. 86, 87.

²⁰⁵ Güngör (Karadağ), *17 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicili*, s. 130.

²⁰⁶ Güngör (Karadağ), *17 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicili*, s. 164.

²⁰⁷ Bayraktar, *20 No'lu Antakya Şer'iyye Sicili*, s. 231.

4.3.4. Eşkialık Yapanlar

Osmanlı Devleti'nin birçok yerinde meydana gelen eşkıyalık faaliyetleri Antakya ve çevresinde de görülmektedir. Antakya'da eşkıyalık meseleleriyle ilgili sicillere yansıyan belgeler bulunmaktadır. Örneğin 21 Kasım 1775 tarihinde Kusayr Nahiyesinden Türkmen Mezrası sakinlerinden İdris oğlu, Antakya'ya giderken, Fethiye karyesinden Şeyhi Abdullah oğlu ve birkaç eşkıya, İdris oğlu'nu katledikleri ve bunu yapanların cezalandırılması hususunda mübaşir tayin olunduğuna dair belge bulunmaktadır²⁰⁸.

30 Kasım 1775 tarihinde öteden beri suçları olan katil ve kaçak Arnabud oğlu es-Seyyid Mehmed Ağa'nın, bu birçok melanet ve şekavetpeşeye cesaret etmesini devletin haber olmasıyla bu şakiye dikkat edilmesi hususunda mahkeme kaydı bulunmaktadır²⁰⁹.

1775 senesinde Antakya kadısı ve diğer devlet memurlarına bildirildiğine göre, Süveyde iskelesinde vaki kayıkçı ve Bender oğlu Kör Yusuf adlı müfsid ve melanet birkaç nefer eşkıya sekbanlarıyla, Şeyh İbrahim ve bir nefer arkadaşıyla katledilmiş ve eşyaları da yağmalanmış olması sebebiyle bu eşkıya ve katillerin gerektiği gibi teftiş edilerek bulunması ve dikkat edilmesi hususunda kayıt bulunmaktadır²¹⁰.

Bir başka belgede 13 Ekim 1823 tarihinde, Antakya Kazası'nda Ferzele karyesinde Türkmen eşkıyasının hayvanatlarını gasp ve telef etmeleriyle zor duruma düştüklerini içeren bir belge bulunmaktadır²¹¹.

Sonuç olarak Antakya'da yaşanan suç ve suçlularla ilgili verilen örnekler ideal birey durumuna uzak olduğu ve bu suçların yaygınlaşmasıyla bölgenin asayişinin giderek zayıfladığını göstermektedir.

²⁰⁸ Bostancıoğlu, *9 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicili*, s. 67.

²⁰⁹ Bostancıoğlu, *9 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicili*, s. 70.

²¹⁰ Bostancıoğlu, *9 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicili*, s. 74

²¹¹ Güngör (Karadağ), *17 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicili*, s. 296.

4.4. Alacak- Verecek İlişkileri

Alacak- verecek ilişkileri toplumda sıklıkla görülebilen sosyal hayatla ilgili bir başka meselelerdendir. Antakya'da buna dair örnekler gerçekleşmiştir. Örneğin 1776 tarihinde Mehmedi Refiye ve Abdullah mahkemede babalarının bir bab hamam bir hane ve bir bedesten bir guruh kiradan babalarının vefat etmesiyle hisselerini talep ettiklerinde Hacı Mustafa Efendi pederlerinin ondan alacağı kalmadığını iki ziver şahit getirerek vermediğini ve bu sebeple konunun mahkemeye taşınıp haklarını istediklerini belirtmişlerdir²¹².

20 Haziran 1776 senesinde Dayı Ahmed mahkemeye başvurarak, İmam oğlu Molla İbrahim, Fevriye karyesindeki Dayı Ahmed'e bir üzüm bağını zorla zapt ettiğini belirtmiştir²¹³.

9 Haziran 1776 tarihinde Seyyid Yusuf mahkemede, bundan önce pederi Yusuf'un vefat etmesiyle Antakya'daki bir elmalık bahçesi, bir evinin ardı bahçesi, bir evinin önü bahçesi, bir pınarlı bahçe, bir bağ ve 2 ham emlakini köylü Deli Halil adlı birinin zapt ettiğini belirtmektedir²¹⁴.

10 Haziran 1821 senesinde Antakya ahalilerinden Halef oğlu es-Seyyid Mustafa mahkemede zimmi kesişin oğlu Hıta muvacehesinde dava edip bundan akdem Lazkiye'de olan on beş urub pirinci Lezkiye'de ortağının vekil-i olan Mihail'e ahz olunduğu ve zimmetinde hakkını istemesinin gerek olmadığı şahitler huzurunda tasdik eylediğine dair belge bulunmaktadır²¹⁵.

2 Temmuz 1823 tarihinde Şirince Mahallesinden Rukiyye binti Mustafa Darıkuşu oğlu dimekle arif Hüseyin bin huzurunda dava ettiğinde bundan önce vefat eden merhum zevcisi Burhan zimmetinde yüz guruh hakkının karındaşı Hüseyin terekesinden teslimi talebine karşılık, Abdullah bin Osman ve Süleyman bin Mustafa'nın şahitliğinde teslim edildiğine dair belge bulunmaktadır²¹⁶.

²¹² Bostancıoğlu, *9 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicili*, s. 128, 129.

²¹³ Bostancıoğlu, *9 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicili*, s. 129.

²¹⁴ Bostancıoğlu, *9 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicili*, s. 130.

²¹⁵ Güngör (Karadağ), *17 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicili*, s. 67.

²¹⁶ Güngör (Karadağ), *17 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicili*, s. 229.

Örneğin 1830 yılında Şenk Mahallesinden Abdülnuman ağa İsmail ve kızı Şerife vekil aracılığıyla mahkemeye müracaatlarında Düveyr ahailerinden deli oğlu Ahmed'i dava ederek, iki yüz yetmiş beş guruş alacakları olduğunu belirten bir belge kayda geçirilmiştir²¹⁷.

Ayrıca 1830 yılında Kuseyr Nahiyesinde Büyük Burç karyesinden Aişe binti Uzun Ali, mahkemede aynı köyden Kör Ahmed bin Celil emmisi oğlu Mehmed'i dava ederek, babasından kalma yüz elli aded zeytun ağacı, Kör Ahmed ve emmisi oğlu Mehmed'in ağaçları zapt etmesi sebebiyle teslimini talep etmiş ve şahitlerle mülkünü teslim almıştır²¹⁸.

²¹⁷ Bayraktar, *20 No'lu Antakya Şer'iyye Sicili*, s. 174,175.

²¹⁸ Bayraktar, *20 No'lu Antakya Şer'iyye Sicili*, s. 227, 228.

SONUÇ

Bu çalışmada Antakya Kazası'nda 1740-1830 yılları arasında aile ve sosyal hayatı araştırarak, Antakya şehrinin, niteliği şehirler açısından değerlendirilmeye çalışılmıştır. Antakya'da yaşayan bireylerin hayatı ve sosyal yaşamı şehrin sosyal, kültürel ve ekonomik hayatını şekillendirme de önemli olmuştur. Bölgesel bir çalışma ve aile hayatını konu olarak ele alındığı için şer'iyye sicilleri çalışmanın kaynağını oluşturmuştur.

Çalışmanın birinci bölümünde Antakya'nın doğal çevresini coğrafyasının durumu, ulaşım imkânları, tahmini nüfusu üzerinde durulmuştur. Genel olarak coğrafyasının elverişli olduğu, yol sistemine gelince hac güzergâhında olması yollarının önemini arttırmıştır. Ayrıca Antakya' inşa edilen köprülerin durumuna da değinilmiştir.

Genel olarak kazanın tahmini nüfusunun 1808 yılı esas alındığında 24 bin civarı olduğu görülmektedir. Nüfusun mahallelerin Tut (Tutlu), Habibü'n Neccâr Mahalleleri olduğu, en düşük nüfuslu mahallenin ise Sekkâkin Mahallesi olduğu sonucu çıkmaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümünde çalışmanın kaynağını oluşturan şer'iyye sicillerine ve kazanın adli teşkilatına değinilmiştir. Osmanlı hukuk sistemiyle ve kadıların şehir yönetimindeki rolü hakkında genel bilgiler verilmiştir. Antakya'da mahkeme görevlilerinden naip ve görevleri hakkında bilgiler verilmeye çalışılmıştır. Yargının işleyişinde mahkemenin yeri ve şikâyet mekanizması, Antakya Kazası'nda da kendini göstermekte ve Antakya'nın mahkeme kayıtları hem aile açısından hem de toplumsal hayattan önemli kaynak görevi görmektedir.

Üçüncü bölümde, bir arada yaşayan insanların etkilerinin toplumun aile yapısının temelini oluşturduğu görülmektedir. Ailenin oluşması için nişan, nikah akitleri ve kadının mehir hakkı konusunda Antakya'da 1740-1830 yılları arasında mahkeme kayıtlarına yansıyan örnekler verilmiştir.

Antakya’da çok ešli bireylerin varlığına da rastlandığı görülmektedir. Birden çok zevceli kişiler yoğun olmasa da tereke belgelerine yansımıştır. Üçüncü bölümde ayrıca ailenin dağılma süreciyle ilgili kayıtlara da yer verilmiştir. Boşanmanın türlerinin olduğu ve mahkeme kayıtlarına muhala’a türü olan kadının bazı haklarından vazgeçerek boşanmalarının yaygın olduğu görülmektedir. Ayrıca aile ile ilgili önemli kayıtlardan vasi tayini, nafaka ile ilgili örnekler Antakya Kazası’nda araştırdığımız dönemde bulunmaktadır. Bahsi geçen ailelerin nerede ikamet ettiği, mahalle kültürü, ev şekilleri, kullanılan eşyalar da konunun çeşitlenmesine fayda sağlamıştır. Antakya evlerinin tahtani ve fevkani olarak biçimlenen, mutbağ (mutfak), kenef (tuvalet) bölümlerinin olduğu mülk satışlarından anlaşılmaktadır. Ev eşyaları olarak tereke belgelerinden istifade edilerek alınan bilgilere göre yorgan, döşek, minder, yastık, kilim, seccade gibi birçok örneğe rastlanmıştır. Mutfak eşyası olarak tencere, fincan, tabak, bıçak, tas ve yiyecek örneği olarak pirinç yağı, soğan, karabiber gibi örnekler bulunmaktadır. Bireylerin kıyafetleri hakkında ise gömlek, kuşak, kürk, peçe, sarık, dolama gibi örneklerle bilgi sahibi olunmaktadır.

Antakya’da yaşayan Müslüman nüfusun yanı sıra gayrimüslimlerinde yaşadığı mahkeme kayıtlarında görülmektedir. Özellikle iki örnekte Müslüman nüfus ile gayrimüslim nüfusun kültürel etkileşiminin aşırıya kaçtığı ve devlet müdahalesinin olduğu görülmektedir. Genel olarak bakıldığında Müslümanların Müslüman gibi, gayrimüslimlerin ise gayrimüslim tarzı yaşaması esas alınmıştır. Bir diğer konu ise ihtida olup Antakya’da örneğine rastlanmıştır.

Üçüncü bölümde son olarak denilen konu ise kadınların mahkeme kayıtlarına müracaatı ve sosyal hayatta nerede olduğu konusudur. Kadınların genel olarak mülk satışlarında ve aile konusunda ki belgelerde adının geçtiği söylenebilir.

Çalışmanın dördüncü ve son bölümünde daha çok Antakya Kazası’nın 1740-1830 yılları içerisinde sosyal hayatı hakkında örnekler verilmeye çalışılarak, toplumun bireyelerinin ideal bireye yakın veya uzak olma durumunu değerlendirilmeye çalışılmıştır. Antakya Kazası’nda hayırseverlerin varlığının sicillere yansıdığına rastlanılmıştır. Hayırseverler toplum açısından değerlendirildiğinde ideal bireye uygun olduğu görülmektedir. Diğer yandan

mahkemeye Şikâyet konusu olarak gelen hırsızlık davaları, katiller, hilekârlar, devletin birçok yerinde yaygınlaşmaya başlayan eşkıyalık faaliyetleriyle ilgili örneklere de rastlanılmaktadır. Antakya'da yaşanan suç ve suçlularla ilgili bu örnekler ideal birey durumuna uzak olduğu ve bölgenin asayişinin giderek zayıfladığının göstergesidir.

BİBLİYOGRAFYA

1. Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, *5 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicili*

2. Araştırma ve İncelemeler

ABACI, Nurcan, *Bursa Şehri'nde Osmanlı Hukuku'nun Uygulanması: (17. Yüzyıl)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.

ACAR, H. İbrahim, "Nişan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.33, İstanbul 2007, s. 152-154.

AKDAĞ, Mustafa, *Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi 1453-1559*, C. II, Tekin Yayınevi, Ankara 1979.

AKÖZ, Alaaddin, *Bir İmamın Nikâh Defteri (Beşiktaş Sinan-ı Cedid Mahallesi)*, Tablet Kitabevi, Konya 2006.

AKYÜZ, Jülide, "Evlenme Sözleşmesinin Önemli Bir Ögesi Olan "Mehir" Hakkında Bazı Düşünceler", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 24/ S. 37 (2005), s. 213-230.

ALTUNDAĞ, Şinasi, "Osmanlılarda Kadıların Salâhiyet ve Vazifeleri Hakkında", *VI. Türk Tarih Kongresi*, , Ankara, 1961, s. 344-354.

ARMAĞAN, A. Latif, "XVIII. Yüzyılda Hac Yolu Güzergâhı ve Menziller (=Menâzilü'l-Hacc)", *Osmanlı Araştırmaları*, C.XX (2000), s. 73-118.

ATAR, Fahrettin, "Muhâlea", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 30, Ankara 2020, s. 397-401.

AVCI, Yahya, *7 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicili'nin Transkripsiyonu ve Tahlili (H. 1175-1777/ M. 1761-1764)*, (Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi), Hatay 2020.

ÂYDIN, M. Akif, “Kanunnâmeler ve Osmanlı Hukuku’nun İşleyişindeki Yeri”, *Osmanlı Araştırmaları*, C. XXIV (2004), s. 37-46.

BAHTİYAR, Ayşe Şenay, *15 No’lu Antakya Şer’iyye Sicili (H. 1230-1232/ M. 1815-1817)*, (Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi), Hatay 2018.

BAYRAKTAR, Nuray, *20 No’lu Antakya Şer’iyye Sicili (H.1245-1246/ M. 1829-1831)*, (Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi), Hatay 2008.

BOLAT, Mahmut, *18 Numaralı Antakya Şer’iyye Sicili’nin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi (H. 1239-1242/ M. 1823-1827)*, (Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi), Kayseri 2000.

BOSTANCIOĞLU, Sevcan, *9 Numaralı Antakya Şer’iyye Sicilinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (H. 1188-1191/ M.1774-1777)*, (Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi) Gaziantep 2015.

BOZATAY, Şeniz Anbarlı -Konur Alp Demir, “Osmanlı Adli ve İdari Sisteminde Kadılık: Kurumsal Bir Değerlendirme”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 6/ S. 10, Burdur 2014, s. 71-89.

CİN, Halil, *İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1974.

ÇADIRCI, Musa, “Türkiye’de Kaza Yönetimi (1840-1876)”, *Belleten*, C. 53/ S.206 (1989), s. 237-258.

ÇAKAR, Enver, “17. Yüzyılın ikinci Yarısında Antakya Kazasında İskân ve Nüfus (1678/1089 Tarihli Avârız-Hâne Defterine Göre)”, *Belleten*, C. 68/ S. 252, (2004), s. 431-460.

ÇAKIR, İbrahim Ethem, “Osmanlı Toplumunda Eş ve Çocuk Sayısı, Statü, Servet: 1671-1678 Sofya Örneği”, *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, C.31/ S.31 (2012), s. 41-60.

ÇELİK, Mehmet Yusüf, “Antakya Şer’iyye Sicilleri”, *Hatay Araştırmaları II* (ed. Ahmet Gündüz, Selim Kaya), Antakya 2016, s. 41-66.

ÇETİN, Cemal, *Ulak Yol Durak Anadolu Yollarında Padişah Postaları (Menzilhâneler) (1690-1750)*, Hikmetevi yay., İstanbul 2013.

DÜZBAKAR, Ömer, “Osmanlı Toplumunda Çok Eşlilik: 1670-1698 Yılları Arasında Bursa Örneği”, *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S. 23 (2008), s. 85-100.

EKİNCİ, Ekrem Buğra, “Osmanlı Devleti’nde Mahkemeler ve Kadılık Müessesesi Literatürü”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C.3/ S. 5 (2005), s. 417-439.

EKİNCİ, Ekrem Buğra, “Osmanlı Hukukunda Mahkeme Kararlarının Kontrolü (Klasik Devir)”, *Belleten*, C. 65/ S. 244 (2001), s. 959-1006.

ERCAN, Yavuz, “Osmanlı İmparatorluğunda Gayrimüslimlerin Giyim, Mesken ve Davranış Hukuku”, *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S.1 (1990), s. 117-125.

ERGENÇ, Özer, “Osmanlı Şehrindeki “Mahalle” nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine”, *Osmanlı Araştırmaları*, C. IV (1984), s. 69-78.

ERGENÇ, Özer, *Osmanlı Klasik Dönemi Kent Tarihçiliğine Katkı XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, Ankara Enstitüsü Vakfı yay., Ankara 1995.

ERİŞEN, Nazan, *H. 1168-1169, M. 1754-1756 Tarihli 6 Numaralı Şer’iyye Siciline Göre Antakya’nın Sosyo-Ekonomik Yapısı*, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Master Tezi), Ankara 2002.

ERTOPÇU, Emrah, *12 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicilinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (H. 1222-1226 / M.1807-1810)*, (Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi), Van 2016.

FAROQHI, Suraiya, *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla*, Tarih Vakfı Yurt yay. , İstanbul 2002.

FAROQHI, Suraiya, *Osmanlı Tarihi Nasıl İncelenir?*, (Çev. Zeynep Altok), Tarih Vakfı Yurt yay., İstanbul 2001.

GÜL, Abdulkadir, *Antakya Kazası'nın Sosyal ve Ekonomik Yapısı (1709-1806)*, (Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi), Erzurum 2008.

GÜL, Abdulkadir, "XVI. Yüzyılda Antakya Kazası'nın Demografik Yapısı", *Turkish Studies*, C. 4/S. 3 (2009), s. 1024-1066.

GÜNGÖR (KARADAĞ), Sermil, *17 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicili (1820-1826 M. / 1236-1242 H.)*, (Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi), Elazığ 2003.

HALAÇOĞLU, Yusuf, "Menzil", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 29, Ankara 2004, s. 159-161.

HALAÇOĞLU, Yusuf, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Menzil Teşkilatı Hakkında Bazı Mülâhazalar", *Osmanlı Araştırmaları*, C.II (1981), s. 123-132.

HALAÇOĞLU, Yusuf, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991.

HİMMETOĞLU, Emel, "Osmanlı'da İhtidâ Hareketleri ve Adana'da İhtidâ Edenler (1750-1799)", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 13/ S.74 (2020), s. 135-161.

İNALCIK, Halil, "Osmanlı Hukukuna Giriş Örfi- Sultani Hukuk ve Fatih'in Kanunları", *Ankara Üniversitesi SBF D*, C. 13/S. 02 (1958), s. 102-126.

İNALCIK, Halil, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, (çev. Ruşen Sezer), Yapı Kredi yay..

İNALCIK, Halil, *Osmanlı'da Devlet Hukuk Adalet*, Eren Yayıncılık, İstanbul 2005.

İPÇİOĞLU, Mehmet, *Konya Şer'iyye Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2001.

İSTEK, Emrah, "Seyyahların Gözüyle Antakya Şehri (10-19. Yüzyıllar Arası)", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 40, (2020), s. 227-246.

İŞBİLİR, Ömer, "Nüzül", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.33, İstanbul 2007, s. 311-312.

KARA, Adem, "XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Antakya'da Gayrimüslimlerin Sosyo-Ekonomik Yapısına Genel Bir Bakış", *Akademik Araştırmalar Dergisi* S. 22 (2004), s. 35-50.

KARA, Adem, *Antakya'nın III Numaralı Şer'iyye Sicili (H.1156-1157/ M.1743-1745)*, (Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi), Sakarya 2000.

KARA, Adem, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Antakya (1800-1850)*, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi), Ankara 2004.

KUBAN, Doğan, "Anadolu-Türk Şehri, Tarihi Gelişmesi Sosyal ve Fizik Özellikleri Üzerinde Bazı Gelişmeler", *Vakıflar Dergisi*, S.7 (1968), s. 53-74.

MİRCİ, Halil, *Antakya'nın I Numaralı Şer'iyye Sicili (H. 1120- 1122 / M. 1708-1711)*, (Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi), Sakarya 2000.

ORTAYLI, İlber "Osmanlı Kadısı Tarihi Temeli ve Yargı Görevi", *Ankara Üniversitesi SBFD*, C. XXX/ S.1 (1975), s. 117-128.

ORTAYLI, İlber, “Osmanlı Devleti’nde Kadı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 24, İstanbul 2001, s. 69-73.

ORTAYLI, İlber, “Osmanlı Kadısının Taşra Yönetimindeki Rolü Üzerine” *Amme İdaresi Dergisi*, C. IX/ S. 1 (1976), s. 95-107.

ORTAYLI, İlber, *Osmanlı Toplumunda Aile*, Timaş Yayınları, İstanbul 2018.

ÖZDEMİR, Rifat, “Kırşehir’de Ailenin Sosyo-Ekonomik Yapısı 1880-1906”, *Osmanlı Araştırmaları*, C. IX (1989), s. 101-157.

ÖZDEMİR, Rifat, “Ankara ve Antakya Sancaklarına Ait Bazı Gelir ve Giderlerin Mukayeseli Tahlili”, *Prof. Dr. Şerafettin Turan Armağanı*, (Yavuz Ercan, Mustafa Öztürk, Rifat Özdemir) Kültür Basım Yayın, Elazığ 1996, s. 127-212.

ÖZDEMİR, Rifat, “Avâriz ve Gerçek-Hâne Sayılarının Demografik Tahminlerde Kullanılması Üzerine Bazı Bilgiler”, *X. Türk Tarih Kongresi*, C. IV, Ankara 1986, s. 1581-1614.

ÖZDEMİR, Rifat, “Osmanlı Döneminde Antakya’nın Fiziki ve Demografik Yapısı 1709-1860”, *Belleten*, C. 58/S. 221 (1994), s. 119-158.

ÖZDEMİR, Rifat, “Tokatta Ailenin Sosyo-Ekonomik Yapısı (1771-1810)”, *Belleten*, C.54/S. 211 (1990), s. 993-1052.

ÖZKUL, Ali Efdal, “18. Yüzyılda Osmanlı İdaresinde Kıbrıs’ta Meydana Gelen Boşanma Olayları”, *Belleten*, C. 79/ S. 284 (2015), s. 125-162.

ÖZTÜRK, Mustafa, “1616 Tarihli Halep Avarız-Hane Defteri”, *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S. 8 (1997), s. 249-293.

ÖZTÜRK, Said, “Osmanlı’da Çok Evlilik” *Türkler Ansiklopedisi*, C. 10, Ankara 2002, s. 375-384.

PAKALIN, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. I, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1993.

PAKALIN, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. II, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1993.

REYHAN, Cenk, *Osmanlı'da Kapitalizmin Kökenleri Kent- Kapitalizm İlişkisi Üzerine Tarihsel-Sosyolojik Bir Çözümleme*, Tarih Vakfı Yurt yay., İstanbul 2008.

SAHİLLİOĞLU, Halil, “Antakya”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 3, İstanbul 1991, s. 228-232.

SAK, İzzet, “Şer’iyye Sicilleri Işığında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Aile Hayatı: Konya Örneği (1700-1725)”, *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 7 (2012), s. 117-135.

SAK, İzzet, “Osmanlı Toplumunda Nâmzedin (Nişanın) Bozulması ve Sonuçları: Konya Örneği (18. Yüzyılın İlk Çeyreğine Âit Konya Şer’iyye Sicillerine Göre)”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.16 (2006), s. 493-523.

SAK, İzzet - Alaaddin Aköz, “Osmanlı Toplumunda Evliliğin Karşılıklı Anlaşma ile Sona Erdirilmesi: Muhâla’a (18. Yüzyıl Konya Şer’iyye Sicillerine Göre)”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.15, Konya 2004, s. 91-140.

SAK, İzzet - Cemal Çetin, “XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı Hac Menzilleri”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.19 (2005), s. 199-261.

SAK, İzzet - Cemal Çetin,” XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti’nde Menziller ve Fonksiyonları: Akşehir Menzilleri Örneği” *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.16 (2004), s. 179-221.

Tarama Sözlüğü, Türk Dil Kurumu, C. III, Ankara 1995.

TATAR, Özcan, *8 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicili H. 1178-1179/ M. 1764-1765*, (Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi), Elazığ 1998.

TAVERNIER, Jean Baptiste, *Tavernier Seyahatnamesi* (çev. Teoman Tunçdoğan), Kitap Yayınevi, İstanbul 2006.

TUĞLUCA, Murat, *XVII. Yüzyıl Sonu Şikâyet Defterlerine Göre Osmanlı Devlet-Toplum İlişkisinde Şikâyet Mekanizması ve İşleyiş Biçimi*, TTK yay. Ankara 2016.

TUŞ, Muhittin, *Sosyal ve Kültürel Açından Konya*, Tablet Kitabevi, Konya 2007.

TUŞ, Muhiddin - Bayram Ürekli, “ Osmanlı’da Ailenin Niceliği, Eş Durumu ve Çocuk Sayıları: Konya Örneği”, *Kafalı Armağanı*, Akçağ Yayınları, Ankara 2002, s. 269-279.

Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu, C. 1, Ankara 1998.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı*, TTK yay., Ankara 1988.

ÜNAL, Mehmet Ali, *Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Tarihi*, Paradigma Yayıncılık, İstanbul 2012.

ZILFI, Madeline C., “Geçinemiyoruz”: 18. Yüzyılda Kadınlar ve Hul”, *Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadınları*, (ed. Madeline C. Zilfi), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000, s. 251-283.

3. İnternet Kaynakları

<http://www.eskiturkiye.net/335/antakya-1898> (E.T. 25.12.2022)

<http://www.eskiturkiye.net/4192/antakya-1858> (E.T. 25.12.2022)

<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/172847> (E. T. 05.03.2022)

<https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12575/64333/42.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (E. T. 18.02.2021)

EKLER

Ek-1: 1858 Yılına Ait Antakya Örneği <http://www.eskiturkiye.net/4192/antakya-1858> (E.T. 25.12.2022)

Ek-2: 1898 Yılından Antakya Örneği <http://www.eskiturkiye.net/335/antakya-1898> (E.T. 25.12.2022)

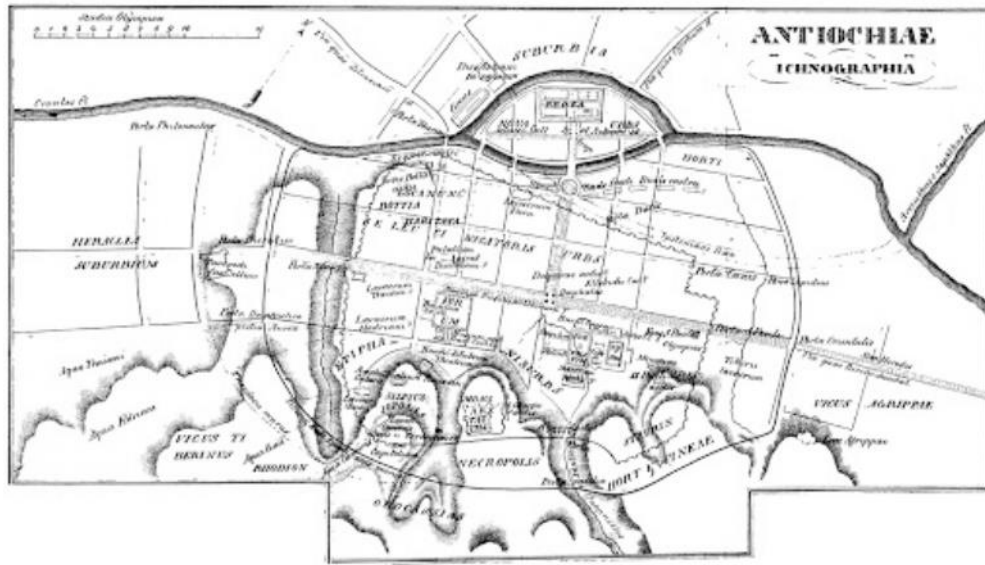
Ek-3: Antakya'nın Bağlı Olduğu Ulaşım Sistemi (Cemal Çetin, *Ulak Yol Durak Anadolu Yollarında Padişah Postaları (Menzilhaneler)* (1690-1750), Hikmetevi yay., İstanbul 2013)

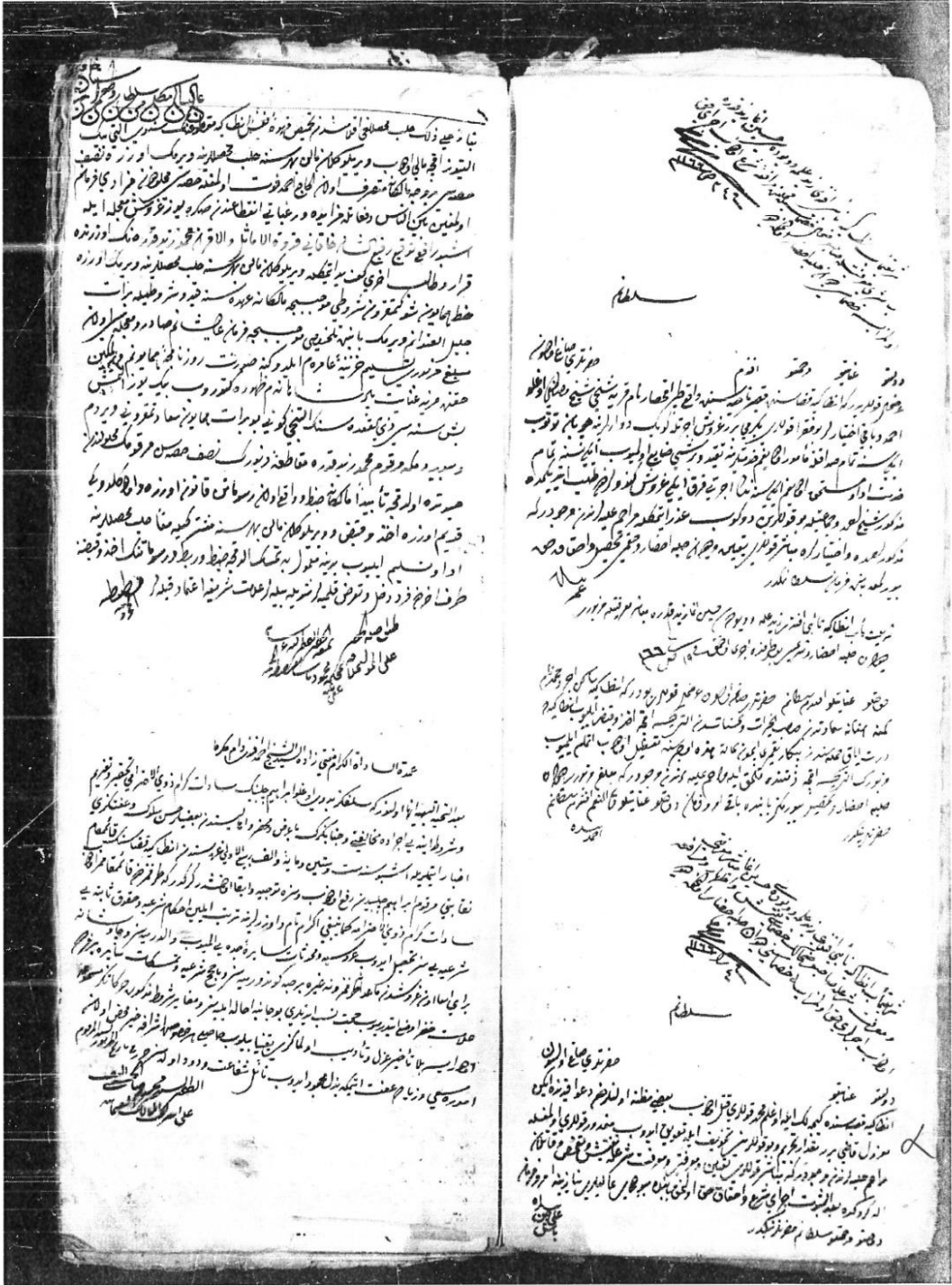
Ek-4: 18. Yüzyılda Antakya Surları (Emrah İstek,'ten alınmıştır, s. 244.)

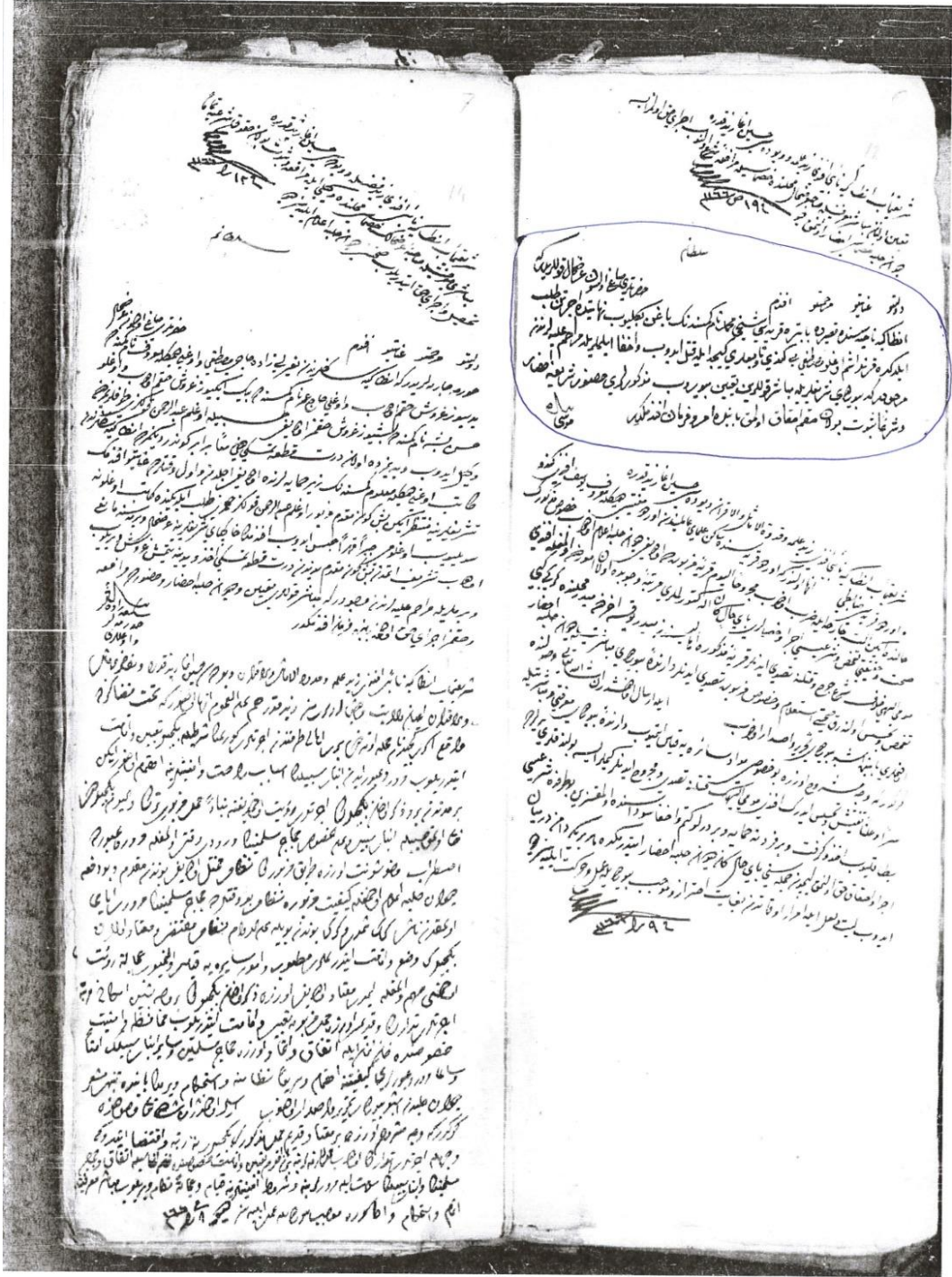
Ek-5: 18. Yüzyılda Antakya Surları (Emrah İstek, 'ten alınmıştır, s. 244.)

EK-6: 19. Yüzyıla Ait Antakya Şehir Planı (Emrah İstek,'ten alınmıştır, s. 245)

Ek-7: 5 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicilinden İşaretlenen Bir Katil Davası Örneği (BOA, A.Ş.S. No: 5, s. 4)

سلفم
 دوتو غایب مینو انتم کوشی چمن کمن کس باغی کلید ایا اینج کلید
 اظکارا کجسته قیری با ترقی کوشی چمن کمن کس باغی کلید ایا اینج کلید
 ایدر کوشی چمن کمن کس باغی کلید ایا اینج کلید ایا اینج کلید
 و چون کوشی چمن کمن کس باغی کلید ایا اینج کلید ایا اینج کلید
 و شرفا نیت بره مقصودان اولن با نبره مودان ایدر کوشی

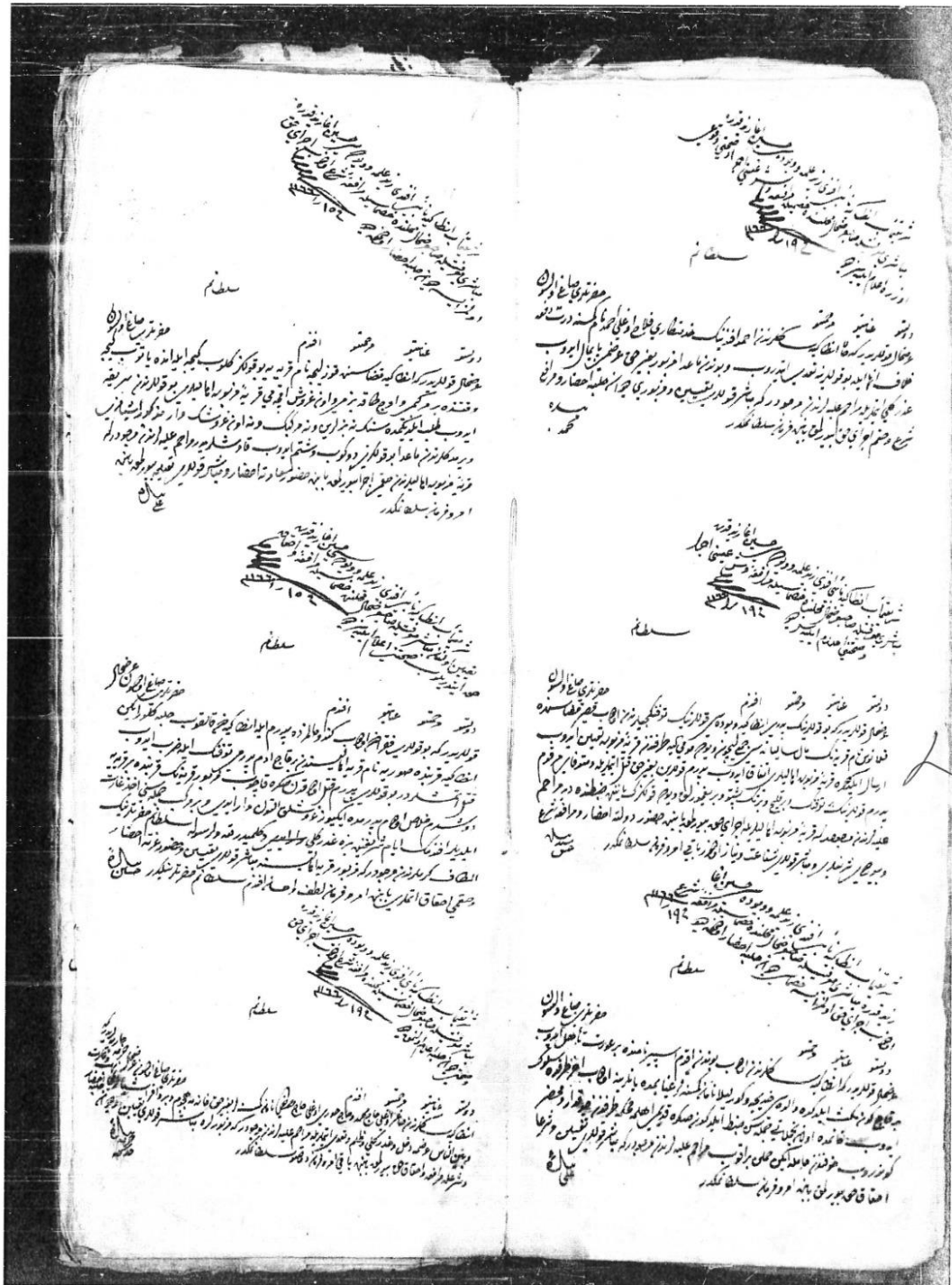
سلفم
 دوتو غایب مینو انتم کوشی چمن کمن کس باغی کلید ایا اینج کلید
 اظکارا کجسته قیری با ترقی کوشی چمن کمن کس باغی کلید ایا اینج کلید
 ایدر کوشی چمن کمن کس باغی کلید ایا اینج کلید ایا اینج کلید
 و چون کوشی چمن کمن کس باغی کلید ایا اینج کلید ایا اینج کلید
 و شرفا نیت بره مقصودان اولن با نبره مودان ایدر کوشی

سلفم
 دوتو غایب مینو انتم کوشی چمن کمن کس باغی کلید ایا اینج کلید
 اظکارا کجسته قیری با ترقی کوشی چمن کمن کس باغی کلید ایا اینج کلید
 ایدر کوشی چمن کمن کس باغی کلید ایا اینج کلید ایا اینج کلید
 و چون کوشی چمن کمن کس باغی کلید ایا اینج کلید ایا اینج کلید
 و شرفا نیت بره مقصودان اولن با نبره مودان ایدر کوشی

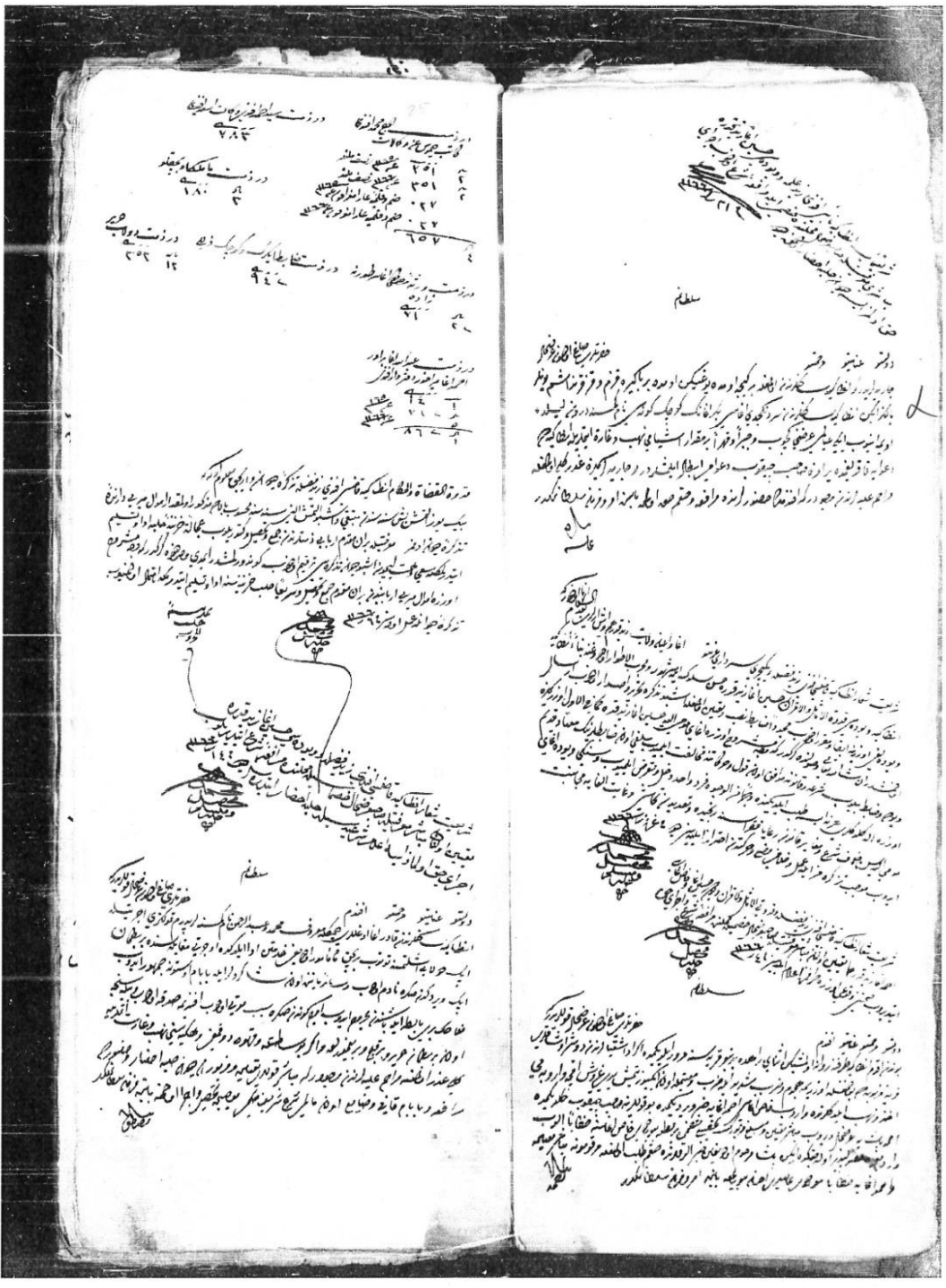
سلفم
 دوتو غایب مینو انتم کوشی چمن کمن کس باغی کلید ایا اینج کلید
 اظکارا کجسته قیری با ترقی کوشی چمن کمن کس باغی کلید ایا اینج کلید
 ایدر کوشی چمن کمن کس باغی کلید ایا اینج کلید ایا اینج کلید
 و چون کوشی چمن کمن کس باغی کلید ایا اینج کلید ایا اینج کلید
 و شرفا نیت بره مقصودان اولن با نبره مودان ایدر کوشی

سلفم
 دوتو غایب مینو انتم کوشی چمن کمن کس باغی کلید ایا اینج کلید
 اظکارا کجسته قیری با ترقی کوشی چمن کمن کس باغی کلید ایا اینج کلید
 ایدر کوشی چمن کمن کس باغی کلید ایا اینج کلید ایا اینج کلید
 و چون کوشی چمن کمن کس باغی کلید ایا اینج کلید ایا اینج کلید
 و شرفا نیت بره مقصودان اولن با نبره مودان ایدر کوشی

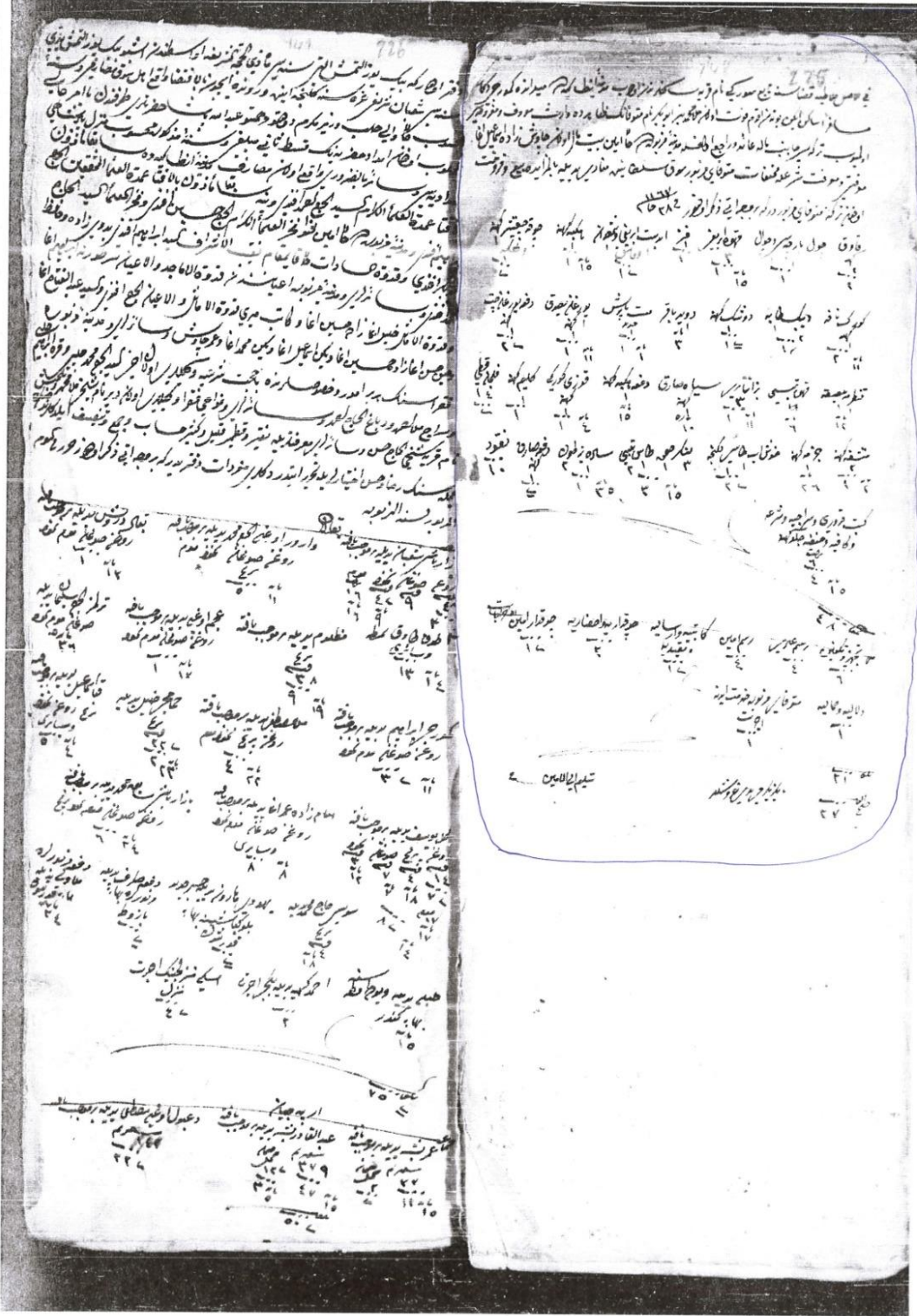
Ek-8: 5 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicilinden İşaretlenen Bir Katil Davası Örneği (BOA, A.Ş.S. No: 5, s. 6)

Ek-9: 5 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicilinden İşaretlenen Bir Katil Davası Örneği (BOA, A.Ş.S. No: 5, s. 8)

Ek-10: 5 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicilinden İşaretlenen Bir Hırsızlık Davası (BOA, A.Ş.S. No: 5, s. 10)

Ek-11: 5 Numaralı Antakya Şer'iyye Sicilinden İşaretlenen Tereke Örneği (BOA, A.Ş.S. No: 5, s. 148)